

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

บทนี้เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณของการวิจัยตามคำถามของการวิจัย ที่ได้จากการเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสอบถาม และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่ได้รับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนได้ผลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มแยกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งสามารถสังเคราะห์และสรุปสาระสำคัญออกเป็นประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

1. การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย
3. จัดทำ Online Education Resources เรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย

4.1 ผลการศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 คือผลการศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย สรุปได้ดังนี้

4.1.1 ผลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) อันได้แก่ผู้มีส่วนได้เสียทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย รวมทั้งสิ้น 27 คน ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ 14 คน ภาคเอกชน 8 คน และภาคชุมชน 5 คน

กลุ่มที่ 1 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากภาครัฐ

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวารเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ของไทยสมัยเริ่มสร้างอาณาจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ โดยได้รับการยกย่องจากองค์การ UNESCO เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2534 ให้เป็น “มรดกโลก” (UNESCO World Heritage) โดยมีโบราณสถานที่สำคัญอยู่ 3 แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ในอดีตเมืองสุโขทัยเคยเป็นราชธานีของไทยที่มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจ ภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย มีสถานที่สำคัญเป็นพระราชวัง ศาสนสถาน โบราณสถาน โดยมีคูเมือง กำแพงเมือง และประตูเมืองโบราณล้อมรอบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วยสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กำแพงเมืองสุโขทัย วัดมหาธาตุ วัดชนะสงคราม วัดตระพังเงิน วัดสระศรี

วัดศรีสวาย เนินปราสาทพระร่วง วัดพระพายหลวง วัดศรีชุม วัดช้างรอบ วัดสะพานหิน วัดช้างล้อม วัดเชตุพน วัดเจติยสี่ห้อง วัดตระพังทองกลาง เป็นต้น

1. หน่วยงานที่มีบทบาทในการดูแลรักษา จัดการ และส่งเสริมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 กองโบราณคดี กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานประกาศจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ในแหล่งโบราณสถานของไทย ระหว่าง พ.ศ. 2517-2535 และมีภาระหน้าที่ ดังนี้

- 1) ดำเนินการศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย หลักฐานทางโบราณคดี เพื่อพัฒนางานทางโบราณคดี และงานศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
- 2) ดำเนินการอนุรักษ์และบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน รวมทั้งการควบคุมงานบูรณปฏิสังขรณ์
- 3) ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ และวิจัยโบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่อการอนุรักษ์ ซ่อมแซม การจัดทำแผน และเป็นศูนย์ปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถาน
- 4) สำรวจ ขุดค้น ขึ้นทะเบียน ควบคุม ดูแลรักษา และอนุรักษ์ รวมทั้งปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 5) ควบคุม ดูแล รักษา และอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร
- 6) สนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำ ดำเนินการหรือร่วมดำเนินงานทางด้านโบราณคดีและด้านอนุรักษ์โบราณสถานและศิลปกรรมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการดำเนินงานด้านเครือข่ายมรดกศิลปวัฒนธรรม
- 7) ให้ความเห็นและขอวินิจฉัย เพื่อประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านมรดกทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก
- 8) กำหนดหลักเกณฑ์ ควบคุม และพัฒนามาตรฐานงานด้านโบราณคดี ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานและศิลปกรรมสำหรับส่วนราชการของกรม
- 9) จัดทำและพัฒนาระบบข้อมูลองค์ความรู้ด้านโบราณคดี การอนุรักษ์โบราณสถานและศิลปกรรม รวมทั้งให้บริการข้อมูลเพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย อนุรักษ์ และการบริหารจัดการมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ
- 10) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือได้รับมอบหมาย

กองโบราณคดีมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและเกณฑ์มาตรฐานในการศึกษาวิจัยด้านโบราณคดี และให้คำปรึกษาด้านการจัดการและโบราณคดีหน่วยงานในส่วนภูมิภาคประกอบด้วยสำนักศิลปากร 12 เขต และ อุทยานประวัติศาสตร์ 10 แห่ง รวมทั้งการประสานงานระหว่างประเทศในการอนุรักษ์และฟื้นฟูโบราณสถาน **สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย** เป็นผู้ควบคุมดูแลอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

1.2 อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 440 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดสุโขทัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ 12 กิโลเมตร กรมศิลปากรเริ่มดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองเก่าสุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา โดยได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในครั้งนั้นเป็นจำนวน 75 แห่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะเมืองสุโขทัยขึ้น โดยเริ่มมีการขุดแต่งที่วัดมหาธาตุ เป็นแห่งแรก และตามด้วยโบราณสถานที่สำคัญอื่น ๆ ทั้งภายในกำแพงเมือง และภายนอกกำแพงเมือง ระยะเวลาต่อมา ได้มีการตั้งคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถานจังหวัดสุโขทัย เพื่อดำเนินงานในระยะที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2508-2512 ในปี พ.ศ. 2518 กรมศิลปากรได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ของโบราณสถานเมืองสุโขทัยจำนวน 43,750 ไร่ หรือประมาณ 70 ตารางกิโลเมตร

พ.ศ. 2519 กรมศิลปากรริเริ่มจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัยให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ ได้ดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” ซึ่งเป็นโครงการของแผนงานสงวนรักษา อนุรักษ์ และซ่อมแซมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานของเมืองสุโขทัยไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมตลอดจนพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้กรมศิลปากรดำเนินการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองสุโขทัยเป็นอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

จากการดำเนินงานดังกล่าวได้มีการสำรวจพบโบราณสถาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดโบราณ นอกจากนี้ยังมีแหล่งเตาเผาภาชนะดินเผา (เตาทุเรียง) กำแพงเมือง คูเมือง คันดินบังค้ำบ้น้ำ รวมถึงทำนบโบราณ (สรัดภังส์) ด้วย รวมทั้งสิ้น 193 แห่ง โดยแบ่งออกเป็น

- โบราณสถานกลางเมืองหรือในกำแพงเมือง (ก) จำนวน 60 แห่ง
- โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ (น) จำนวน 27 แห่ง
- โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้ (ต) จำนวน 37 แห่ง
- โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก (ต.อ.) จำนวน 19 แห่ง
- โบราณสถานนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก (ต.ต.) จำนวน 50 แห่ง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 ซึ่งรัฐบาลและประชาชนชาวไทยร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ และพระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก ทั้งเพื่อธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมแห่งบรรพชนไทยให้คงอยู่ยั่งยืนและเป็นหลักฐานของอารยธรรมของประเทศไทยสืบไป

จากหลักฐานที่ปรากฏ ณ เมืองโบราณสุโขทัย และเมืองบริวาร แสดงให้เห็นถึงผลงานอันล้ำเลิศทางสถาปัตยกรรมไทยยุคแรก ความงดงามอลังการของศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแห่งอาณาจักรสุโขทัย เป็นประจักษ์พยานของความรุ่งเรืองในอดีต แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งประเทศ คณะกรรมการมรดกโลกแห่งอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (UNESCO) ได้ประกาศในการประชุม ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย ให้อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 นับเป็นมรดกโลกตามบัญชีในลำดับที่ 574 **อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้**

- 1) ทำนุบำรุง รักษา โบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์
- 2) พัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์
- 3) ให้บริการการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 4) ส่งเสริม สนับสนุนองค์กร เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน
- 5) การให้บริการด้านข้อมูลต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งงานบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 6) บริหารจัดการ และจัดหาผลประโยชน์ภายในอุทยานประวัติศาสตร์ที่ไม่ขัดกับข้อมูลทางวิชาการและหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน
- 7) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

ภายหลังจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชรได้รับการรับรองเป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยซึ่งหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรักษาโบราณสถาน และจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการบำรุงรักษาอุทยานฯ ได้กำหนดแนวทางการจัดการและมีการจัดระเบียบด้านต่าง ๆ ตามเงื่อนไขของคณะกรรมการมรดกโลกฯ เพิ่มขึ้น ซึ่งบางเรื่องเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านผู้ขาดความรู้และความเข้าใจในเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจนเกิดความไม่เข้าใจ และเกิดความไม่พอใจขึ้น

1.3 สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญยิ่ง อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ซึ่งมีการออกกฎหมายและกฎระเบียบข้อบังคับในการจัดการและมีการเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าชม ชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา อุทยานฯ และชุมชนโดยรอบพื้นที่ควรร่วมมือกันในการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ภาครัฐควรมีการพัฒนาชุมชนโดยรอบอุทยานฯ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น ชุมชนเมืองเก่า กรมการท่องเที่ยวได้ทำการส่งเสริมชุมชน ให้ตั้งกลุ่มโฮมสเตย์เมืองเก่า ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกหลายครัวเรือน ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เมืองเก่าสุโขทัยมีการจัดนำเที่ยวในชุมชนเมืองเก่าโดยรับนักท่องเที่ยวต่อจากอุทยานฯ มาศึกษาการปั้นเครื่องสังคโลก การเขียนลายปลาสังคโลก เป็นต้น ในอนาคต กรมการท่องเที่ยวจะประกาศ “เขตพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชน” ที่มีมรดกโลกท้องถิ่นเป็นผู้นำชม เช่นที่บ้านนาตันจัน นอกจากนี้ กรมการท่องเที่ยวได้จัดอบรมกลุ่ม

ชุมชนจำนวน 30 คน เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ในจังหวัดสุโขทัย กรมการท่องเที่ยวยังได้จัดทำมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ที่ใช้ประเมินอุทยานประวัติศาสตร์ได้

1.4 การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย มีหน้าที่ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานจังหวัด การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัยมีงบประมาณการพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม เช่น โครงการพัฒนาบุคลากร พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวสำรวจโบราณสถาน เส้นทางกระแสน้ำสายความหมาย เป็นต้น คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวประจำเขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลก มีหน้าที่ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกเชื่อมโยงท่องเที่ยวอาเซียน กำหนดให้มีการประชุมปีละ 4 ครั้ง ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานเขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลก ด้านวัฒนธรรม กรมการปกครองด้วยวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย หอการค้าจังหวัด อพท. และท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัยเป็นเลขานุการ ปีนี้มีงบประมาณการพัฒนาท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยรวม 57 ล้านบาท จากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุโขทัย อพท. และกรมททลวง

1.5 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.

อพท. ได้รับการจัดตั้งขึ้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยงานในการกำหนดนโยบาย และแผนการบริหารการพัฒนาในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงการประสานหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และประชาชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คงสภาพแหล่งท่องเที่ยวให้มีความงดงาม สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างความประทับใจ แก่นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศให้ระลึกถึงและกลับมาท่องเที่ยวใหม่

อพท. ได้ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร เพื่อพิจารณาการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยจะใช้เป็น “ต้นแบบ” ของการบริหารจัดการพื้นที่พิเศษแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ด้วยการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยการจัดประชุมรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายใต้ฐานข้อมูลจากการศึกษาความเหมาะสมที่ใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการประชุม ซึ่งได้ดำเนินการจัดการประชุมใหญ่จำนวน 3 ครั้ง และการจัดการประชุมย่อยในแต่ละตำบลที่ศึกษาจำนวน 12 ครั้ง รวมทั้งหมด 15 ครั้ง ซึ่งได้แจกแบบสอบถามให้กับผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อสำรวจความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ ผลจากการที่อุทยานฯ ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ปัญหาต่าง ๆ ที่ควรได้รับการแก้ไข การส่งเสริมการท่องเที่ยว และความเห็นชอบให้ประกาศเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปผลการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนทั้ง 15 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 1,342 คน ผลปรากฏว่าผู้เข้าร่วมประชุมร้อยละ 99.48 เห็นด้วยที่จะให้ อพท. เป็นหน่วยงานกลางในการประสานและบูรณาการนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ และโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งพื้นที่

พ.ศ. 2555 อพท. ได้จัดทำแผนแม่บทบูรณาการการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร พ.ศ. 2556-2565 มีการกำหนดนโยบายและแผนที่มีผลต่อการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แนวทางการบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และกำหนดยุทธศาสตร์ 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 อนุรักษ์คุณค่าของอุทยานประวัติศาสตร์และแหล่งมรดกโลก
- 2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาและอนุรักษ์เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- 3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว
- 4) ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันและส่งเสริมการลงทุนด้านการตลาดการท่องเที่ยว
- 5) ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาองค์ความรู้ สร้างเครือข่ายและส่งเสริมกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ในการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย - ศรีสัชชนาลัย - กำแพงเพชร มีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาข้อมูลการบริหารจัดการในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง ทั้งนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง กฎหมายและอนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง บทสรุปและการวิเคราะห์ทิศทางการพัฒนาพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ทั้ง 3 แห่ง จากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอพท. สำนักงานพื้นที่พิเศษ 4 เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่อุทยานฯ และได้สร้างกลไก การประชุม การจัดเวทีประชาคม และร่วมมือกับชุมชนในการก่อตั้ง **ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย** เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยอย่างมีเป้าหมาย มีการส่งเสริมประชาชนชาวบ้าน และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น เส้นทางอาหารท้องถิ่น และกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น กิจกรรมวาดลายปลาสังคโลก การปั้นพระพิมพ์ เป็นต้น โดยมีการจัดตั้งกองทุนของชมรม ให้ชาวบ้านนำส่งร้อยละ 10 ของรายได้จากการท่องเที่ยวมาใส่ในกองทุนเพื่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นตัวอย่างของกระบวนการจัดการชุมชนที่มีความเท่าเทียมกัน และทุกปี อพท. จะมีการประเมินผลการดำเนินงานในลักษณะของ PDCA ตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยที่อพท. จัดทำขึ้น เพื่อวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน เพื่อจะได้พัฒนาให้ดีขึ้น เช่น ด้านการจัดการ ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรระดับชุมชนที่แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ มีการตั้งกฎ กติกา เพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และตรวจสอบได้ มีกองทุนกลุ่ม มีข้อตกลงร่วมกันในกลุ่ม มีข้อปฏิบัติของนักท่องเที่ยว และผู้สูงอายุ เยาวชนสามารถมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวได้ เช่น เป็นผู้เล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น มัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น

เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ด้าน ของอพท. ประกอบด้วย

- 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี
- 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน
- 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน
- 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แบ่งเป็นหมวดคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ความสะอาดและบริการ และหมวดเตรียมความพร้อมเรื่องความปลอดภัย

1.6 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาทสำคัญคือการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยวที่มีความพร้อม หากสินค้าท่องเที่ยวมีศักยภาพแต่ยังไม่พร้อม ททท. จะแนะนำการพัฒนาและปรับปรุงสินค้าท่องเที่ยวให้มีความพร้อมมากขึ้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัยมีหน้าที่ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร มีการร่วมจัดงานประเพณีลอยกระทงกับจังหวัดทุกปี มีภารกิจในการช่วยเหลือชุมชน และดำเนินงานเชื่อมโยงชุมชนกับอุทยานแห่งชาติสุโขทัย เช่น กลุ่มชาวบ้านตำบลเมืองเก่าสุโขทัย ในการสร้างสรรค์และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กิจกรรมการทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้ ซึ่งชาวบ้านทำอยู่แล้ว แต่ช่วยให้กิจกรรมมีความสอดคล้องและรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้

1.7 วัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย กระทรวงวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมที่วัฒนธรรมจังหวัดรับผิดชอบไม่ได้เน้นเฉพาะอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แต่เน้นทุนทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว และทำอย่างไรให้คนรุ่นใหม่ได้รู้คุณค่าและหวงแหนวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีหน้าที่ในการสืบสานส่งเสริมงานประเพณีแล้วมาสร้างสรรค์สินค้าและบริการอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่เข้ากันได้ งานอุ่นไอรักมีแนวคิดย้อนอดีตซึ่งคนรุ่นเก่าจัดงานแต่คนรุ่นใหม่ร่วมแต่งกายย้อนยุคเข้างาน เป็นต้น โดยยึดวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นหลัก และพยายามเก็บรวบรวมมรดกไทยเกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหารการกิน เสื้อผ้า สมุนไพร เพื่ออนุรักษ์ไม่ให้สูญหายไป โดยมีการจัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งทำต่อเนื่องกันทุกปีและทำเป็นประกาศ วัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานฯ เป็นภูมิปัญญาซ่อนอยู่ในโบราณสถาน เช่น ลายกนก ลายผ้า สังคโลก สุโขทัยเป็นเมืองแห่งการสร้างสรรค์นำของเก่ามาสร้างนวัตกรรมใหม่ เช่น ลายทองโบราณ โดยดูจากลายจำหลักจากโบราณสถาน ลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า/ชาติพันธุ์ มาทอใหม่เพื่อสร้างคุณค่า และพัฒนาต่อยอดเป็นมูลค่าหรือรายได้ แต่ชาวสุโขทัยไม่มีวัฒนธรรมสุโขทัย แต่เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย ชาวบ้านย้ายมาจากเมืองข้างเคียงในช่วงกรุงศรีอยุธยาแล้วมาตั้งถิ่นฐานอยู่จนถึงปัจจุบัน

1.8 วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับปริญญาตรี บริการวิชาการแก่สังคม วิจัย และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยฯ มีโครงการบริการวิชาการแก่สังคม โดยการพานักศึกษาไปเรียนรู้นอกสถานที่ เผยแพร่ ถ่ายทอดความรู้ ฝึกภาษาไทยให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น สอนรำ สอนดนตรี บริเวณวัดมหาธาตุ เทมมละ 2 ครั้ง มีนักท่องเที่ยวประมาณ 30-50 คน มาใช้บริการ

นอกจากนี้วิทยาลัยฯ ได้จัดการแสดงแสงเสียงงานลอยกระทง งานเผาเทียนเล่นไฟ ประจำปี และทุกปีวิทยาลัยฯ จะเข้าชมแหล่งโบราณสถานเพื่อเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์และต้นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างเรื่องราวละคร การแสดงใหม่และออกแบบการแต่งกายชุดระบำ ท่ารำ และดนตรี รวมทั้งนักศึกษาได้ร่วมแสดงในงานมินิแสงเสียง (Mini Light & Sound Performance) เดือนละ 2 ครั้ง ได้งบประมาณจากจังหวัดสุโขทัย อีกทั้งมีการรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มากับบริษัทนำเที่ยวโดยจ้างนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ไปแสดงในอุทยานฯ ที่วัดสระศรี

2. ความสำเร็จ/ปัญหาของการวางแผนและการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

กรมศิลปากรกำหนดนโยบายและจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัยให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2519 โดยดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) และฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ซึ่งเป็นแผนงาน สงวนรักษา อนุรักษ์ และซ่อมแซมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานของเมืองสุโขทัยไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และอารยธรรม ตลอดจนพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม โดยขอความร่วมมือจากประชาชนที่มีบ้านเรือนอยู่ในเขตอุทยานฯ เช่น บริเวณวัดมหาธาตุ ให้ออถอน ย้ายบ้าน และจัดสรรที่ดินให้เพื่อปรับปรุงพื้นที่บริเวณอุทยานฯ เพื่อขุดค้น โบราณคดี ปรับปรุงสาธารณูปโภค และพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบอุทยานฯ

เมื่อ พ.ศ. 2555 กรมศิลปากรได้จัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พ.ศ. 2555-2559 เป็นแผนพัฒนาและอนุรักษ์อุทยานฯ ไม่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะมี อพท. 4 (สำนักงานพื้นที่พิเศษ 4) มีอำนาจหน้าที่และได้รับงบประมาณในการดำเนินการร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์การท่องเที่ยวในอุทยานฯ เช่น กิจกรรมการประกอบอาหารท้องถิ่น การปั่นเครื่องสังคโลก การแกะสลักไม้ เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์เป็นหัวหน้าส่วนราชการโดยมีวาระ 4 ปี เปิดให้เข้าชมทุกวัน วันจันทร์ – ศุกร์, อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 06.30-19.30 น. วันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 06.30-21.00 น. (มีการเปิดไฟส่องโบราณสถาน) เขตอรัญญิก ตั้งแต่เวลา 08.00-16.30 น. ทุกวัน วัดศรีชุมและพระพายหลวง ตั้งแต่เวลา 07.30-17.30 น. ทุกวัน สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เปิดทำการทุกวัน 08.30-16.30 น.

อุทยานฯ กำลังจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พ.ศ. 2561-2565 แต่มีความล่าช้าในการจัดทำแผนซึ่งคาดว่าจะเสร็จในปี พ.ศ. 2563 และยังไม่ได้จัดสรรงบประมาณตามแผนแม่บทฯ การนำแผนแม่บทไปสู่การปฏิบัติตามยุทธศาสตร์อาจมีโครงการที่กรมศิลปากรคาดว่าจะทำ

ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐส่วนใหญ่กล่าวว่าเรื่องการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารอุทยานฯ ผู้อำนวยการอุทยานฯ เปลี่ยน นโยบายเปลี่ยนตาม ผู้อำนวยการอุทยานฯ คนปัจจุบันมีความพยายามมุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม อุทยานฯ ร่วมกับหน่วยงานอื่น ภาคประชาชน และผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น การจัดทำโครงการตลาดทำน้ารับเสด็จ ขอความร่วมมือชาวบ้านแต่งกายด้วยผ้าไทย นำอาหารและสินค้าชุมชนมาขายทุกวันศุกร์แรกของเดือน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยดำเนินการทำนุบำรุง ดูแลรักษาโบราณสถาน และจัดการอุทยานโดยเน้นการจัดการสิ่งที่จับต้องได้ (Tangible Product) เช่น โบราณสถาน ศาสนสถาน และโบราณวัตถุในแหล่งท่องเที่ยวประเภทพระราชวัง วัดวาอารามต่าง ๆ เป็นต้น

ในอุทยานฯ มีการจัดทำ Zoning มีการจัดทำเส้นทางจักรยาน จัดบริการรถราง รถไฟฟ้า เพื่อช่วยการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติ และปัจจุบันห้ามรถยนต์ รถทัวร์นำเที่ยว เข้าเขตอุทยานฯ เป็นการช่วยรักษาสีเขียวแวดล้อมในอุทยานฯ มีการจัดทำป้ายสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในอุทยานฯ แต่เดิมเป็นป้ายสื่อความหมาย ต่อมามีการจัดทำป้าย Reconstructed Model และมีการสแกนข้อมูลจาก QR Code ได้แล้ว แต่อุทยานฯ ยังขาดงบประมาณสนับสนุน อุทยานฯ ควรให้มีงบประมาณจากกรมศิลปากรเพื่อจัดการและปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพให้ดีขึ้น



ภาพที่ 4.1 ป้าย Reconstructed Model ของวัดศรีชุม

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

ปัจจุบันมีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Product) แต่เป็นคุณค่าและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมมากขึ้น

องค์การ UNESCO เสนอแนะให้มีการปรับปรุงถนนทางเข้า เพื่อให้จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และนักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาท่องเที่ยวในอุทยานฯ นานขึ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยอยากให้ปรับปรุงเรื่องการเปิดไฟส่องสว่างเวลากลางคืน เพื่อทำให้เกิดการท่องเที่ยวกลางคืนมากขึ้น และดึงดูดนักท่องเที่ยวไปถ่ายรูป แต่ติดขัดเรื่องงบประมาณค่าไฟฟ้าที่เป็นค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงต่อเดือน

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีหน้าที่ในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ แต่เมื่อเริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2531 อุทยานฯ ประสบปัญหา บ้านเรือนชุมชนทับซ้อนกับเขตพื้นที่อุทยานฯ ชุมชนตั้งบ้านเรือนในเขตกำแพงเมือง ซึ่งอุทยานฯ ต้องควบคุมการขยาย การก่อสร้างอาคาร เพื่อรักษาส่วนสำคัญที่สุดของอุทยานชั้นใน หากบ้านเรือนอยู่ในเขตกำแพงเมือง ระเบียบกำหนดให้สร้างทดแทนหลังเดิมได้ในตำแหน่งเดิมที่เป็นทรงไทยประยุกต์ มีสีสรรไม่ฉูดฉาด แต่หากบ้านเรือนอยู่นอกกำแพงเมือง บ้านไม่ทับโบราณสถานและอยู่ในระยะห่างที่เหมาะสม อุทยานฯ จะอนุญาตให้สร้างบ้านได้ และต่อมามีการขยายพื้นที่อุทยานฯ จึงส่งผลให้การปลูกสร้างในบริเวณพื้นที่อุทยานฯ 70 ตารางเมตร ที่ครอบคลุมพื้นที่อุทยานในกำแพงและนอกกำแพง เช่น อาคารบ้านเรือน ร้านค้า โรงแรม อาคารสมัยใหม่ กุฏิพระ ที่เก็บขยะ เป็นต้น ต้องได้รับการอนุมัติจากอุทยานฯ ก่อน โดยพิจารณาเป็นรายกรณีหรือรายบุคคล ทำให้การพัฒนาและการจัดการพื้นที่ในท้องถิ่นไม่คล่องตัว และเน้นการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหลัก ทำให้การพัฒนาและส่งเสริมท้องถิ่นค่อนข้างน้อย

3. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่

ผู้ให้ข้อมูลทุกคนเห็นว่าการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ในทางบวก เนื่องจากการท่องเที่ยวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน มีการจัดพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านได้ขายอาหารและของฝากหรือของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว มีการพัฒนาที่พักแรมโฮมสเตย์ของชาวบ้าน และโรงแรม รีสอร์ท และเกสต์เฮาส์ของเอกชน รวมทั้งมีร้านอาหาร จำนวนมากในพื้นที่ตำบลเมืองเก่าจนถึงอุทยานฯ ในแต่ละปีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มีการนำตัวเลขนักท่องเที่ยวมาวิเคราะห์และพยากรณ์สถานการณ์การท่องเที่ยวในอนาคต

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเกิดการจ้างงานในการดูแลรักษาบริเวณอุทยานฯ โดยรอบ ในการรักษาความสะอาด กำจัดวัชพืช ลอกตระพัง เก็บขยะ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านค้า และธุรกิจบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านของที่ระลึก ร้านตัดผม เป็นต้น

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมหรือเทศกาลประเพณี เช่น งานเผาเทียนเล่นไฟ (ลอยกระทง) ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชน แต่กิจกรรมมีเพียงปีละครั้ง

นักท่องเที่ยวในอดีตเป็นกลุ่มศึกษาดูงานด้านมรดกทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ โดยเน้นการศึกษาดูงาน สิ่งจับต้องได้ (Tangible Product) เช่น โบราณสถาน และโบราณวัตถุ แต่ปัจจุบันยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่ม FIT (Foreign Independent Traveler) มากขึ้น เช่น กลุ่มครอบครัว เยาวชน ผู้หญิง เจนเนอร์ชันวาย เป็นต้น ด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Product) แต่เป็นคุณค่าและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมขาย) โดยมี อพท. ช่วยเป็นพี่เลี้ยงในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว เช่น การเรียนปั้นพระพิมพ์ การเรียนเขียนลายสังคโลก การเล่าเรื่องราว 700 ปีตั้งแต่ก่อตั้งกรุงสุโขทัย การนำเสนอพุทธศิลปะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่มีใบหน้าอ้ม เนื่องจากสุโขทัยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่ากิจกรรมการเรียนรู้ ประมาณ 200-800 บาท ต่อครั้ง ก่อให้เกิดรายได้เสริมแก่ชาวบ้าน ซึ่งมีอาชีพหลักคือการทำไร่ ทำนา



ภาพที่ 4.2 การปั้นพระพิมพ์แบบต่าง ๆ
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย



ภาพที่ 4.3 การเรียนเขียนลายสังคโลก
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

การจัด event ต่าง ๆ ผู้จัดงานจะต้องขออนุญาตอุทยานฯ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรักษาโบราณสถานและจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานฯ ได้อนุญาตให้จัด event สำคัญ เช่น งานเทศกาลประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ (ลอยกระทง) เป็นประจำปีทุกปี งานวิ่งในแหล่งมรดกโลก (World Heritage Run) ปีนี้จัดที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งกลุ่ม Unique Running ประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้จัดงาน ร่วมกับการท่องเที่ยวและกีฬาประจำจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ขอถ้วยพระราชทานจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนสุภาฯ สยามบรมราชกุมารี มีผู้ร่วมงานจำนวนกว่า 12,000 คน ระหว่างวันที่ 29-30 มิถุนายน 2562 ก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนและธุรกิจในการให้บริการรองรับนักท่องเที่ยวมารathonและผู้ติดตามจำนวนมาก เช่น ที่พักแรม ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ยานพาหนะขนส่งในพื้นที่ เป็นต้น



ภาพที่ 4.4 งานวิ่งในแหล่งมรดกโลก

ที่มา: TAT Sukhothai fanpage บน Facebook

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอาจมีความไม่พอใจเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความหนาแน่นและความไม่สะดวกในพื้นที่รอบบริเวณอุทยานฯ

4. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมและระบบนิเวศโดยรอบ

กรมศิลปากรรับผิดชอบดูแลโบราณสถานเป็นหลัก วัฒนธรรมจังหวัดรับผิดชอบดูแลวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม วัฒนธรรมของชาวบ้านในอุทยานฯ ไม่ใช่วัฒนธรรมสุโขทัย แต่เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย เนื่องจากชาวบ้านย้ายมาจากเมืองข้างเคียงตอนช่วงระยะเวลาเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ชาวบ้านบางส่วนถูกกวาดต้อนมาในพื้นที่ วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเจริญที่เข้ามา แต่หน่วยงานภาครัฐและสมาคมท่องเที่ยวได้พยายามช่วยกันอนุรักษ์ด้านการแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง ผ้าไทย

การจัดอุทยานฯ โดยเฉพาะโบราณสถานให้วัฒนธรรมมีความยั่งยืน ต้องมีการออกกฎระเบียบและมาตรการ เช่น ห้ามป็นป่าโบราณสถาน ห้ามเหยียบย่ำเจดีย์ การแสดงความเคารพสถานที่ที่เป็นศาสนาสถาน การแต่งกายของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเชิงวัฒนธรรมในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เทศกาลประเพณี บางอย่างถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นการพาณิชย์มากขึ้น เช่น ผ้าหมักโคลนของบ้านนาต้นจั่น

อุทยานฯ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดกฎระเบียบในการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม เช่น จัดการขยะ การจัดการเสียงดังให้ลดลง เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยช่วยจัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น กิจกรรมตักบาตรรับอรุณที่วัดตระพังทอง ทุกเช้า เวลา 6.30 น. และมีกิจกรรม DIY (Do it Yourself) ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การเขียนลายสังคโลก การพิมพ์พระ เป็นต้น ที่นักท่องเที่ยวจะได้ลงมือทำและเมื่อทำเสร็จจะส่งไปให้นักท่องเที่ยวเป็นของที่ระลึก



ภาพที่ 4.5 ใส่บาตรสะพานบุญ รับอรุณสุโขทัย วัดตระพังทอง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

จังหวัดสุโขทัย ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วิทยาลัยนาฏศิลป์ จัดงานแสดงมินิแสงเสียง (Mini Light & Sound Performance) ที่เป็นการแสดงการเล่าเรื่องเมืองสุโขทัย ที่ย่อมาจากงานแสดงวันลอยกระทง ใช้เวลาประมาณ 45 นาที นักท่องเที่ยวเข้าชมฟรี ณ บริเวณวัดสระศรี ที่มีลักษณะเป็นเกาะกลางน้ำ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าท่องเที่ยว คืออุทยานประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม โดยจัดให้มีเดือนละ 2 ครั้งในวันเสาร์ นอกจากนี้ ในทุกวันเสาร์ จะมีการเปิดไฟอุทยานฯ เพื่อชมความงาม ตั้งแต่เวลา 18.00-20.00 น เป็นลักษณะไฟสีส้ม



ภาพที่ 4.6 Mini Light and Sound Performance ที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ที่มา: TAT Sukhothai fanpage บน Facebook

5. การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเป็นระบบของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีเครือข่ายเป็นกลุ่มโบราณคดีของสำนักศิลปากรที่ 6

อพท. ได้ช่วยเหลือชุมชนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ชาวบ้านในชุมชนได้ก่อตั้งชมรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เช่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ชมรมโฮมสเตย์ เป็นต้น

6. การแบ่งปันผลประโยชน์ผู้มีส่วนได้เสียจากการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยร่วมกันอย่างเป็นธรรม

อุทยานฯ ได้มีการกำหนดกฎและกติกาการใช้ประโยชน์ในอุทยานฯ เพื่อกระจายผลประโยชน์ที่ตรวจสอบได้ มีการตั้งกองทุนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกันในกลุ่ม มีการกำหนดข้อปฏิบัติของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ อุทยานฯ มีการให้เอกชนเช่าพื้นที่การให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นไปตามระเบียบของกรมศิลปากร เช่น การให้สัมปทาน การประมูลห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านค้า เป็นต้น และมีการให้บริการที่พัก ค่าเช่าเต็นท์ เป็นต้น อุทยานฯ มีการจ้างงานชาวบ้านในการดูแลรักษาทำความสะอาดฐานเจดีย์ กวาดใบไม้ ได้รับค่าตอบแทนจากอุทยานฯ ประมาณเดือนละ 6,000 บาท ต่อ คน

กลุ่มที่ 2 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1. หน่วยงานที่มีบทบาทในการดูแลรักษา จัดการ และส่งเสริมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าเพื่อการท่องเที่ยว

1.1 สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (TEATA) เป็นการรวมตัวของสมาชิกผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวที่ใส่ใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริษัทนำเที่ยวที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Sukhothai Gastronomic Tour) เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน ให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีคุณภาพ ใส่ใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ซื่อสัตย์ที่ระลึกที่เป็นหัตถกรรม ท่องเที่ยวแบบไม่เร่งรีบ เน้นการทำกิจกรรมมากกว่าถ่ายภาพเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยจัดรายการนำเที่ยวในชุมชนบ้านเก่า ร่วมกับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย โดยให้นักท่องเที่ยวพักแรมในโฮมสเตย์ ชมวิธีการย่างปลา รับประทานอาหารด้วยสุโขทัย ไข่น้ำ ขนมพระร่วงซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้าน ตักบาตรที่วัดตระพังทอง ซักกรยานเที่ยวชมวิถีชีวิตชาวบ้าน และเที่ยวชมอุทยานฯ และทำกิจกรรมประกอบอาหารท้องถิ่น ปั่นเครื่องปั้นสังคโลก และเขียนลายปลาบนเสื้อ

1.2 ในปัจจุบันมีผู้ประกอบการภาคเอกชนที่พัฒนาตนเองเป็น “กิจการเพื่อสังคม” หรือ Social Enterprise (SE) หมายถึง กิจการที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กลไกการบริหารจัดการที่ดีของภาคธุรกิจมาบวกกับความรู้และนวัตกรรมสังคม มีความยั่งยืนทางการเงินจากรายได้หลักที่มาจากสินค้าหรือบริการโดยไม่ต้องพึ่งพาเงินบริจาค และมีการนำผลกำไรที่เกิดขึ้นไปลงทุนซ้ำเพื่อขยายผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้น

ในภาคส่วนการท่องเที่ยว เกิดกิจการเพื่อสังคมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Social Enterprise for Community-based Tourism) ที่มีลักษณะเป็นธุรกิจนำเที่ยวที่ให้บริการจัดนำเที่ยวในชุมชนเพื่อสร้างและกระจายรายได้แก่ชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว แต่ผู้บริหารชุมชนขาดความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ด้านการจัดการการท่องเที่ยว โดยองค์กรธุรกิจนำเที่ยวประกอบกิจการแบบ B2B และ B2C โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชนและธุรกิจให้ยั่งยืน ช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสังคมเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การดำเนินธุรกิจทั้งเป็นแบบ On-line Marketplace และ Off-line โดยมีสำนักงาน

สำหรับเกณฑ์ในการคัดเลือกหมู่บ้านที่ธุรกิจจะดำเนินการพัฒนาขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชน ผู้ให้ข้อมูล คนที่ 2 (2563) อธิบายว่า “เราพัฒนาและขายสินค้าท่องเที่ยวตามระดับศักยภาพของชุมชน ตั้งแต่ระดับอนุบาล Little Star, Rising Star, Super Star แต่ที่สำคัญคือ Model ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนจะได้รับรายได้ร้อยละ 70 และบริษัทได้รับร้อยละ 30” หรือเป็นลักษณะการดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยสร้างรายได้เสริมแก่ชุมชนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน บริษัทจะทำโครงการนำเที่ยวในพื้นที่พิเศษของอพท. เช่น ชุมชนเมืองเก่าในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย บริษัทจะจัดนำชมอุทยานฯ ควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) แก่ธุรกิจต่าง ๆ ที่สนใจ

1.3 โรงแรมมีบทบาทในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมอุทยานฯ และต้องการพักค้างแรม ช่วยส่งเสริมให้เมืองมรดกโลกมีความยั่งยืน พัฒนา ตบโจทย์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การจัดการแสดงนาฏศิลป์ให้แก่แขกของโรงแรมในช่วงเวลาเย็น การจัดและแนะนำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้มีโอกาสตกบาตรในตอนเช้า การจัดกิจกรรมนั่งเกวียนกับชุมชนไปไหว้พระ การสอนนักท่องเที่ยวทำอาหารพื้นถิ่น เช่น ตำน้ำพริก หุงข้าว เป็นต้น และการทำนุบำรุงวัดในบริเวณใกล้โรงแรม เช่น สร้างสะพานเชื่อมทางเข้าอุโบสถที่วัดช้างล้อม เป็นต้น

2. ความสำเร็จ/ปัญหาของการวางแผนและการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนทุกคนมีความเห็นว่า อุทยานฯ ทำการดูแลรักษาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้ดี ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่เน้นการดูแลโบราณสถานที่เป็นสิ่งปลูกสร้าง โดย อุทยานฯ มีการดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในอุทยานฯ ห้ามดื่มสุรา รักษาความปลอดภัยได้ดี จัดทำตารางเพื่อช่วยการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอุทยานประวัติศาสตร์ โดยพยายามรักษาสิ่งแวดล้อม แต่ควรพัฒนาปรับปรุงห้องน้ำ สำหรับแนวคิดในการท่องเที่ยว อุทยานฯ ควรพัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวโดยใช้ประโยชน์ต่อยอดในพื้นที่อุทยานให้กว้างขวางกว่าปัจจุบัน อุทยานฯ มีพื้นที่อาณาเขตอุทยานฯ ที่ล้อมรั้วไว้ไม่มาก ครอบคลุมวัดหลัก ๆ ศูนย์กลางไม่เกิน 10 วัด แต่ยังมีพื้นที่เหลืออีกมากที่ยังไม่นำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ อาณาเขตอุทยานฯ ยังมีวัดอีกมากมายกว่า 200 วัด ที่ควรสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวได้อีก เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความตื่นตาตื่นใจ นอกจากนี้ อุทยานฯ ควรมีการสื่อความหมายเพิ่มเติม เช่น ใช้เทคโนโลยี หรือใช้แผ่นพลาสติกใสทำให้เห็นรูปร่างที่สมบูรณ์ของวัดหรือโบราณสถาน ป้ายบอกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ไม่มีการสื่อสารหรือการเล่าเรื่องราวของประวัติศาสตร์ หรืออาจสร้าง Mascot หรือตัวนำโชค หรือ การ์ตูนสัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งมีชีวิตหรือสิ่งของบางอย่าง เช่น สัตว์ หรือตัวละครที่เป็นมนุษย์ ที่ถูกใช้นำมานำเสนอหรือเป็นตัวแทนสู่สาธารณชน ใช้เป็นตัวแทนอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยในการเล่าเรื่องราว เช่น ตำนานขอมดำดิน พระร่วงวาจาสิทธิ์ เป็นต้น รวมทั้งควรทำเอกสารเผยแพร่แนะนำอุทยานฯ ให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น ทำ QR Code ให้นักท่องเที่ยว Scan ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว/โบราณสถาน ซึ่งเนื้อหาสาระจะเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและนำเสนอได้หลายภาษา ดูตัวอย่างอุทยานฯ ในต่างประเทศที่มีการจัดการได้ดีกว่า อุทยานฯ เก็บค่าเข้าชมถูกมากเมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าของอุทยานฯ ที่เป็นมรดกโลก ถ้าอุทยานฯ ปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยวได้ดีกว่านี้ จะทำให้คนไทยและคนต่างชาติมาท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมากขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนคนที่ 3 (2563) กล่าวว่า “อุทยานฯ แสดงบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหลักและทำตามงบประมาณที่ได้รับ รัฐบาลไทยไม่ให้ความสำคัญและไม่ได้ส่งเสริมมรดกโลกมากนัก แต่มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อุทยานฯ ยังมีอีกมากมาย อุทยานฯ ควรพิจารณาต่อยอดเมืองมรดกไทย โดยการเชื่อมโยงกับชุมชนอย่างไร ให้สอดคล้องกับมรดกโลก ผู้บริหารอุทยานฯ ควรมีนโยบายมาตั้งแต่ต้นทาง เช่น การทำ Low Carbon Tourism อุทยานฯ ควรเป็นต้นแบบว่ามรดกโลกมีหลักของการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่ทำเฉพาะบำรุงรักษาโบราณสถาน ไม่มีการเติมกลิ่นอายและสิ่งอำนวยความสะดวกในเมืองมรดกโลก เช่น ห้องน้ำไม่สะอาด ป้ายข้อมูลสื่อความหมายฟังเสียหายตามจุดต่าง ๆ ทำให้ป้ายหายาก และไม่มีหลายภาษา ควรเก็บรายละเอียดเพื่อแสดงความสวยงาม เช่น เพิ่มแสงสว่างในเวลาากลางคืนทำให้ท่องเที่ยวได้ยามค่ำ เสียหายสูญหายเป็นพื้นที่ไร่แดง แต่เรายังมีอะไรหลายอย่างในพื้นที่ เช่น นาฏศิลป์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ท่องเที่ยวแบบ Slow Life, Slow Tour บนเส้นทางจักรยาน หรือการปรับปรุงถนนเข้าอุทยานฯ 12 กิโลเมตรให้สวยงาม เพิ่มเลนจักรยาน ปลูกต้นไม้ ภาคเอกชนเคยสะท้อนให้ภาครัฐเห็น ภาคเอกชนเคยเสนอไปแต่ไม่ได้รับการพิจารณา สุขุขทัยควรพัฒนาได้ไกลกว่านี้

นอกจากนี้ สุขุขทัยมีปัญหาเรื่องสาธารณสุข เรื่องการบำบัดน้ำเสีย เอกชนขอให้มีการแยกขยะ ปัญหาขยะไม่ได้มีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง ผู้ประกอบการบางรายไม่ได้ดูแลน้ำเสีย ทำให้ยุ่งชุมมาก”

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนคนที่ 3 (2563) กล่าวว่า ผู้บริหารอุทยานฯ ควรกำหนดตำแหน่งของอุทยานฯ ว่า นอกเหนือจากการอนุรักษ์ ควรเน้นการประยุกต์ศิลปะหรือการสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสื่อความหมายให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความภาคภูมิใจแก่นักท่องเที่ยว อุทยานฯ ควรให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเยาวชน จัดกิจกรรมให้นักเรียน นักศึกษามาเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรักสุขุขทัย ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของไทย”

นอกจากนี้ อุทยานฯ ควรจัดทำสื่อต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นนักท่องเที่ยว เช่น VDO Presentation, Mobile Application เน้นการทำ visualize เน้นการเล่าเรื่องราว การออกแบบประสบการณ์นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ผู้บรรยายทั่วไป อุทยานฯ ควรมีผู้บรรยายสำหรับกลุ่มสนใจมรดกวัฒนธรรมไทยเป็นพิเศษ

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนคนที่ 4 (2563) กล่าวว่า “อุทยานฯ ควรมีการจัดทำ QR Code เพื่อสแกนข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอุทยานฯ จะทำได้หลายภาษา และเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระง่าย ทำให้การท่องเที่ยวอุทยานฯ มีชีวิตมากขึ้น และอุทยานฯ ควรให้ความสำคัญกับแนวคิด PPP กรมศิลปากรใช้อำนาจสั่งการหรือให้สัมปทานชาวบ้านไปขายของ ไม่เน้นการมีส่วนร่วม อุทยานไม่มีนโยบายเรื่องการมีส่วนร่วม จึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของหัวหน้าอุทยาน”

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนส่วนใหญ่กล่าวว่า ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในระดับเสนอแนวทางการจัดการและการส่งเสริมการท่องเที่ยวมรดกโลก แต่การปฏิบัติตามหรือไม่ขึ้นอยู่กับอุทยานฯ เช่น เอกชนเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่อุทยานฯ แต่งกายด้วยผ้าไทยเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของมรดกโลก แต่ก็เงียบหายไป ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนคนที่ 1 (2563) กล่าวว่า “ชุมชนไม่มีบทบาทมากในการจัดการอุทยานฯ เพราะไม่มีอำนาจตามกฎหมายแต่อุทยานฯ ไม่มีนโยบายชัดเจนในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือชาวบ้านในการส่งเสริมวัฒนธรรม เพียงแต่อนุรักษ์ พื้นฟู ดูแลรักษาตามกฎหมาย ไม่ต้ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือเอกชนที่ได้ประโยชน์ไปรวมเพราะนอกจากดูแลรักษาอุทยานฯ แล้ว ควรสร้างประโยชน์ร่วมกันให้เกิดขึ้นกับท้องถิ่นและชุมชน ตัวอย่างเช่นที่กำแพงเมืองจีน รัฐบาลให้สัมปทานนักลงทุนจากฮ่องกงสร้างสถานที่ท่องเที่ยวลักษณะเป็น

Theme Park ที่สอดคล้องกับยุคสมัยของโบราณสถานมีบริการต่าง ๆ ไว้รองรับนักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร จินโบราณ โดยมีเงื่อนไขให้ช่วยดูแลรักษาโบราณสถานด้วย”

3. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่

อุทยานฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่เป็นสินค้าท่องเที่ยวที่ขายได้ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมได้ ทำให้ชุมชนเกิดรายได้จากการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวด้วย เช่น ชาวบ้านมีรายได้จากการเป็นพนักงานโรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น นอกจากนี้โรงแรมยังช่วยพัฒนาความรู้และทักษะด้วยการฝึกอบรมพนักงานให้ปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ อีกทั้งช่วยพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวจักรยาน การเกษตรและบริการอื่น ที่ช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชน และให้มีมาตรฐานสูงขึ้นได้ เช่น ความสะอาด เป็นต้น ชุมชนเมืองเก่ามีความร่วมมือกันดีแต่ยังไม่แข็งแกร่งมาก เช่น สินค้าสังคโลก ศิลปะ ร้านค้า ยังตกแต่งไม่สวย เป็นต้น

อุทยานฯ เป็นมรดกโลกที่สวยงามแต่ยังคงพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อยอดได้ พ่อขุนรามคำแหงกษัตริย์กรุงสุโขทัยได้เป็นมหाराชเพราะพระองค์เก่งเรื่องน้ำ จัดทำระบบชลประทาน เขื่อนและอ่างเก็บน้ำ ตระพังและท่อน้ำดั้งเดิมก็ยังมีอยู่ เวลาผ่านมา 700 ปี ยังสามารถพานักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมได้ อุทยานฯ จึงควรเพิ่มเสน่ห์ให้มากกว่านี้ ควรสร้างเรื่องราวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าท่องเที่ยว เช่น คูเมืองบริเวณกำแพง 3 ชั้น อาจลอกคลองและทำให้น้ำเต็มใสสะอาด สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวนั่งเรือพาย ชมตระพัง อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

ชุมชนมีรายได้เสริมจากการจัดนำเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ขึ้น มีการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อนำชมแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาปราชญ์ชาวบ้านให้เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของกรุงสุโขทัยแต่กรรมศิลปากรและอุทยานฯ ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวทำให้ไม่มีนักโบราณคดีหรือนักประวัติศาสตร์มาช่วยบรรยาย แต่จะมีนักโบราณคดีหรือนักประวัติศาสตร์มาช่วยนำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง

4. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมและระบบนิเวศโดยรอบ

ในด้านมิติทางวัฒนธรรม จังหวัดสุโขทัยร่วมกับหน่วยงานหลายภาคส่วนจัดงานเทศกาลลอยกระทงเป็นประจำทุกปีในเดือนพฤศจิกายน แต่กิจกรรมและเนื้อหาของงานไม่เคยเปลี่ยนแปลง มีขบวนแห่ ประภาดณางนพมาศ ประภาดกระถง ควรคิดริเริ่มวัฒนธรรมดั้งเดิมมาให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและสัมผัส และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการจัดการแสดงมินิแสงเสียง (Light and Sound) เดือนละครึ่ง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าคืออุทยานประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาวันเสาร์อาทิตย์ แต่เป็นตลาดนักท่องเที่ยวทั่วไป หากสามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจในการชมการแสดงในบริเวณโบราณสถานได้มากกว่านี้ จะทำให้ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มที่สนใจวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้มากขึ้น

สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมพื้นถิ่นมาก เช่น การแต่งกายด้วยผ้าไทย ร่วมสืบสานและฟื้นฟูประเพณีของชาวบ้าน โดยมีความเชื่อที่ว่า “การท่องเที่ยวช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมได้” และนำตัวแทนนำเที่ยวจากต่างประเทศมาเที่ยวชมเพื่อให้ได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวที่แท้จริง และนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติต่อไป

สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยจัดกิจกรรมตลาดทำน้ำรับเสด็จ มีการออกร้านขายของและอาหารและเครื่องดื่มท้องถิ่น ร่วมกับจังหวัดในการจัดงานลอยกระทง จัดกิจกรรมข้าวขวัญวันเล่นไฟ กิจกรรมแสงสีเสียง สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยช่วยจัดหางบประมาณเพื่อจัดงานร่วมกับจังหวัด สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยจัดทำ Food Tour ในหลายเส้นทางในหลายอำเภอ และส่งเสริมเส้นทางโดยการเชิญบริษัทนำเที่ยวในต่างประเทศมาทดลองกิจกรรมท่องเที่ยวในเส้นทาง ทดลองรับประทานอาหารที่นักท่องเที่ยวอาจหารับประทานเองได้ยาก เป็นอาหารชุมชน

สุโขทัยมีสินค้าชุมชนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นศิลปหัตถกรรมหลายประเภท เช่น ผ้าจีน ผ้าตีนจก เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องสังคโลก เครื่องไม้แกะสลักที่งดงามแต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเต็มที่ ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชน #3 กล่าวว่า “งบประมาณ OTOP โครงการนวัตกรรมส่งเสริมสินค้าที่ระลึกเป็นการใช้งบประมาณแบบจัดฉากไม่เพื่อถ้ายรูป ไม่ทำให้เกิดความยั่งยืน”

5. การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเป็นระบบของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ในระดับจังหวัดมีการก่อตั้งสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย สมาชิกประกอบด้วยโรงแรมร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก และมีการจัดตั้งสมาคมท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีการเชื่อมโยงระหว่างกันในระดับชุมชนมีการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย

6. การแบ่งปันผลประโยชน์ผู้มีส่วนได้เสียจากการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยร่วมกันอย่างเป็นธรรม

อุทยานฯ เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายเข้าไปใช้ประโยชน์อุทยานฯ โดยไม่ได้ปิดกั้นในการรับผลประโยชน์ โดยการพิจารณาโครงการต่าง ๆ ที่ภาคีนำเสนอ เช่น สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยขอทำตลาดทำน้ำรับเสด็จ ซึ่งเดิมซื้อตลาดประสานตามที่ปรากฏในหลักศิลาจารึก อยู่บริเวณวัดพระพายหลวง เพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่มีพื้นที่ทำกิน

กลุ่มที่ 3 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากภาคชุมชน

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1. หน่วยงานที่มีบทบาทในการดูแลรักษา จัดการ และส่งเสริมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยอันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าเพื่อการท่องเที่ยว

เทศบาลตำบลเมืองเก่ามีบทบาทหน้าที่ในการดูแลชุมชนรอบอุทยานฯ จัดการสิ่งแวดล้อม ขยะ ปรับปรุงถนนหนทาง ปรับภูมิทัศน์ จัดทำหน้าบ้านน่ามอง และร่วมกับอุทยานฯ ในการจัดกิจกรรมการ

ท่องเที่ยว เช่น งานวันสงกรานต์ วันลอยกระทง แต่พื้นที่เทศบาลทับซ้อนกับพื้นที่อุทยานฯ ประชาชนในพื้นที่เทศบาลต้องการต่อเติมบ้านเรือน ต้องขออนุมัติจากอธิบดีกรมศิลปากร แม้โครงการที่เทศบาลได้อนุมัติงบประมาณแล้ว ต้องนำไปขออนุมัติจากกรมศิลปากร เทศบาลต้องคอยติดตามและรอการอนุมัติจากอุทยานฯ ซึ่งใช้เวลา และทำให้ประสบปัญหาในการใช้งบประมาณไม่ทันเมื่อใกล้จะหมดปีงบประมาณ

หมู่บ้านนา (หมู่ 2) และหมู่บ้านเมืองเก่า (หมู่ 3) ตำบลเมืองเก่า เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวในอุทยานฯ โดยผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ดูแลไม่ให้ชาวบ้านทำลายโบราณสถาน

ชุมชนมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นหมู่บ้านนวัตวิถี เช่น ชาวบ้านหมู่ 2 มีการจัดโครงการท่องเที่ยววันวิถีทำถนนจักรยาน นักท่องเที่ยวซึ่งจักรยานเชื่อมเส้นทางผ่านหมู่ที่ 5 เข้าอุทยานฯ ชาวบ้าน โดยนายเหล่า จันทรฉาย มีการนำหินข้าวตอกพระร่วงมาเจียรนัยเป็นเครื่องประดับ มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชาวนาเป็นต้น ชาวบ้านหมู่ 3 ตำบลเมืองเก่า มีการก่อตั้งกลุ่มแกะสลักไม้ การปั้นเครื่องสังคโลก และการพัฒนาโฮมสเตย์ โดยได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ของกรมการท่องเที่ยวจำนวน 12 หลัง เช่น โฮมสเตย์เมืองเก่าสุโขทัย โฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น เป็นต้น

ชุมชนโดยชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยและ อพท. ได้พัฒนาพื้นที่ให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเมืองสุโขทัยแบบรูจริง 4 เส้นทางหลัก (www.mcbt-sukhothai.com) ได้แก่

- 1) เที่ยว กิน กะคนเมืองเก่าสุโขทัย เที่ยว 1 วัน
- 2) เจาะลึกเมืองพระร่วง เรียนรู้วิถีคนเมืองสุโขทัย เที่ยว 1 วัน
- 3) ทริปปพิเศษแบบครอบครัว เที่ยว 1 วัน
- 4) เที่ยวรอบรั้วเมืองพระร่วง เที่ยว 2 วัน 1 คืน

2. ความสำเร็จ/ปัญหาของการวางแผนและการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

อุทยานประวัติศาสตร์ได้อนุญาตให้ชาวบ้านพัฒนาร้านค้าของชาวบ้าน เพื่อขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว เช่น ผลิตภัณฑ์แกะสลักไม้สัก ทำเครื่องมือ เครื่องใช้ ชั้นวางของ เป็นต้น แต่ชุมชนและท้องถิ่นทุกคนกล่าวว่าชุมชนไม่มีบทบาทในการจัดการร่วมกับอุทยานฯ เพราะไม่มีอำนาจตามกฎหมาย ตั้งแต่กรมศิลปากรมาบริหารจัดการและอุทยานประวัติศาสตร์ได้รับรองเป็นมรดกโลก แต่ชุมชนช่วยปกป้องและอนุรักษ์โบราณสถาน แม้ไม่เห็นหรือเข้าใจผลประโยชน์ของพื้นที่อยู่อาศัยในการเป็นแหล่งมรดกโลก หากต้องการจัดกิจกรรมใดในพื้นที่อุทยานฯ ชุมชนสามารถขออนุญาตจากอุทยานฯ ได้

ปัญหาสำคัญเป็นเรื่องที่ชาวบ้านอยู่ในพื้นที่บริเวณอุทยานมาก่อนก่อตั้งอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยไม่มีโฉนดที่ดินหรือเอกสารสิทธิ์ แต่มีทะเบียนบ้านชั่วคราว และเมื่อพื้นที่บริเวณตำบลเมืองเก่ากลายเป็นอุทยานฯ ก็ไม่สามารถจัดทำโฉนดได้ และไม่สามารถนำชาวบ้านออกไปจากอุทยานฯ ตามกฎหมายอุทยานประวัติศาสตร์ หากมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารบ้านเรือนหรือการก่อสร้างบ้านเรือนใหม่ในพื้นที่อุทยานฯ จะต้องขออนุญาตจากอุทยานฯ ก่อน ชาวบ้านบางส่วนเดือดร้อนเพราะเป็นปัญหาในการสร้างที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในกำแพงเมือง ชาวบ้านและท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนคนที่ 1 (2563) กล่าวว่า “เทศบาลตำบลมีระเบียบการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในท้องถิ่น ที่ชาวบ้านต้องขออนุญาต แต่เทศบาลต้องขออนุญาตกรมการปกครองและอุทยานฯ เทศบาลจะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เทศบาลจะสร้างศาลาชุมชน ก็ต้องขออนุญาตอุทยานฯ ก่อน เนื่องจากพระราชบัญญัติโบราณสถานให้อำนาจกรมศิลปากรและกล้วยดบังโบราณสถาน กฎหมายท้องถิ่นขัดกับพระราชบัญญัติโบราณสถาน เทศบาลตำบลทำงานเหมือนภายใต้ทั้งกรมการปกครองและกรมศิลปากร แต่ในทางปฏิบัติขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ผู้อำนวยการบางคนไม่ตัดสินใจก็จะส่งหาหรืออธิบดีกรมศิลปากร ผู้อำนวยการบางคนมีโครงการทำงานร่วมกันกับอุทยานฯ เช่น กิจกรรมปั่นจักรยานเที่ยวอุทยานฯ การจัดแสดงละครที่ทุกคนชมฟรี การปรับปรุงร้านค้าหน้าอุทยานฯ ”

3. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่

ในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยช่วยให้ชาวบ้านมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น อุทยานฯ ได้มีการจ้างงานชาวบ้านในการดูแลรักษาบริเวณอุทยานฯ โดยรอบ เช่น การรักษาความสะอาด กวาดใบไม้ กำจัดวัชพืช ตัดหญ้า ลอกตระพัง เก็บขยะ ซ่อมแซมอุทยานฯ และจัดพื้นที่ให้มีร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านค้า และธุรกิจบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่โดยชาวบ้านเป็นผู้จัด เช่น โฮมสเตย์ บ้านพัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านกาแฟ ร้านของที่ระลึก OTOP ร้านตัดผม เป็นต้น ชุมชนโดยชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยและอพท. ได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและมีโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าชมตามเส้นทางท่องเที่ยวเมืองสุโขทัยแบบจริงจัง และชาวบ้านเมื่อพานักท่องเที่ยวเข้าชมในเขตอุทยานฯ ก็มีการจ่ายค่าธรรมเนียมเข้าชมทุกคน

ชมรมมีการร่วมสร้างจิตสำนึกของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำการอบรมให้ชาวบ้านปีละ 30-40 คน เช่น การนำนักท่องเที่ยวชมอุทยานฯ การสอนชาวบ้านรู้จักเป็นเจ้าของที่ดี การรับแขก รวมทั้ง อบรมนำสื่อความหมายให้ชาวบ้านเข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชนและคุณค่าของตนเอง จำนวน 45 คน ต่อปี มีการสร้างถนนวัฒนธรรมหรือถนนสังคโลก อบรมอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว 30 คน เพื่อสังเกตการณ์ระวังภัย เช่น นักท่องเที่ยวโดนฉกกระเป๋าก็ต้องจัดการอย่างไร ชมรมฯ มีการจัดบริการรถคอกหมูสุโขทัยที่ให้บริการนักท่องเที่ยวบริเวณรอบอุทยานฯ เป็นลักษณะรถสองแถวที่ให้บริการวิ่งทุกวัน โดยใช้บริการผ่าน Application เพื่อดูแล และจุดขึ้นลงรถ

4. การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมและระบบนิเวศโดยรอบ

ชาวบ้านร่วมกันรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ทำลายวัฒนธรรม ดูแลรักษาโบราณสถาน เจดีย์วัดไม้ให้นักท่องเที่ยวปั่นปาย มีการจัดระเบียบร้านค้าต่าง ๆ บริเวณหน้าอุทยานฯ ประชาชนชาวบ้านเป็นภาคีทุกภาคท้องถิ่น เล่าเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น หมู่ที่ 3 มีการตักบาตรสะพานบุญที่วัดตระพังทองทุกเช้า เวลา 6.20 น.

งานประเพณีเผาเทียนเล่นไฟในช่วงลอยกระทง ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในงานพิธีโดยการแห่ขบวนพาเหรด โดยใช้งบประมาณหมู่บ้านและอำเภอจัดขบวน และวิทยาลัยนาฏศิลป์ได้ร่วมแสดงงานมินิแสงเสียง

(Mini Light & Sound Performance) ที่เป็นการแสดงการเล่าเรื่องเมืองสุโขทัย ในงานวันลอยกระทง และในช่วงงานเข้าพรรษา ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการหล่อเทียนเข้าพรรษากวายเป็นวัด 9 วัด ในตำบลเมืองเก่า

เทศบาลมีการจัดทำกระทงโบลาน 1 ปีเต็มก่อนงานลอยกระทง นำโบลานตากแห้งย้อมสี ดอกไม้บานไม่รู้โรยตากแห้งเพื่อให้เก็บไว้ได้นาน มีหน่วยงานมาขอทุนงานการทำกระทงโบลานที่ชุมชนลิโท

ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยและอพท. ได้ใช้เครื่องมือเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยของอพท. ในการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณีให้คงไว้ เช่น การประกอบอาหาร การแต่งกาย ขนมหไทย การจัดงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ชมรมใส่ใจสิ่งแวดล้อม กระแสงาน Craft มาแรง ควรใช้วัตถุดิบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดพลังงานแสงอาทิตย์ การแยกขยะ การไม่ใช้ถุงพลาสติก เป็นต้น

ชมรมมีคหุเทศก์ท้องถิ่นได้อบรมมีคหุเทศก์ท้องถิ่นจำนวน 13 คน เพื่อเล่าเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนสุโขทัย และมีโครงการหมู่บ้าน OTOP เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ระลึกของเครื่องมือเครื่องใช้ 10 อย่าง เช่น ข้าวตอก พระร่วง ไม้สัก กล่องใส่ของไม้สัก กระถางไม้สัก ป้ายไม้สัก พวงกุญแจ กรอบรูป กล้วยฉาบ กล้วยตาก เป็นต้น

5. การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างเป็นทางการเป็นระบบของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ชาวบ้านในชุมชนได้ก่อตั้งชมรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย เช่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยในปีพ.ศ. 2555 ชมรมพัฒนาเมืองเก่า ชมรมมีคหุเทศก์ท้องถิ่นแผ่นดินพระร่วง ชมรมกลุ่มโฮมสเตย์ปีพ.ศ. 2558 ชมรมภาษา เป็นต้น และชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มแกะสลักไม้ กลุ่มสังคโลกทำเป็นศูนย์เรียนรู้การปั้นเครื่องสังคโลก เป็นต้น นอกจากนี้ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยยังเป็นสมาชิกของเครือข่ายการท่องเที่ยวต้นแบบของอพท. ทั่วประเทศไทย

6. การแบ่งปันผลประโยชน์ผู้มีส่วนได้เสียจากการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยร่วมกันอย่างเป็นธรรม

แต่ละชมรมจะตั้งกฎระเบียบของชมรม เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม หากดำเนินการไม่ได้จริง การจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านก็จะไปไม่รอด เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ มีการจัดคิวหมุนเวียนนักท่องเที่ยวในการพักค้าง ในการรับบริการต่าง ๆ การเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การวาดลายปลาบนสังคโลก เป็นต้น

ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัยทำเรื่องการกระจายรายได้สู่ชุมชน ชมรมมีการคิดค่าจัดการเป็นสัดส่วน เช่น รายการนำเที่ยว 1 วัน ราคา 1,500 บาท ให้ชมรมหัวละ 100 บาท เป็นต้น

ชุมชนมีการกำหนดวิธีการในการแบ่งปันผลประโยชน์แต่บางพื้นที่ในทางปฏิบัติอาจยังไม่เป็นธรรม เช่น การจัดนักท่องเที่ยวพักค้างโฮมสเตย์มีการกำหนดให้เป็นไปตามคิว แต่ทางปฏิบัติอาจจัดให้พักในบ้านตนเองก่อน หรือนักท่องเที่ยวอยากพักบ้านใดก็จัดให้พักบ้านนั้น

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลแบบ Triangulation ของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม สังเคราะห์และสรุปสาระสำคัญการจัดการอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ดังนี้

ตารางที่ 4.1 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ข้อ 1

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
-การวางแผนพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวและการนำแผนไปประยุกต์ใช้	<p>- กรมศิลปากรกำหนดนโยบายและจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัยให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2519 โดยดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ซึ่งเป็นแผนงานสงวนรักษาอนุรักษ์ และซ่อมแซมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของกรมศิลปากร และพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม และพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบอุทยาน</p> <p>- ภายหลังจากอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ได้รับการรับรองเป็นมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. 2534 อุทยานฯ ได้กำหนดแนวทางการจัดการและมีการจัดระเบียบด้านต่างๆ ตามเงื่อนไขของคณะกรรมการมรดกโลกฯ เพิ่มขึ้น ซึ่งบางเรื่องเกิดผลกระทบวิถีชีวิตของชาวบ้านผู้ขาดความรู้และความเข้าใจในเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้น จนเกิดความไม่เข้าใจและเกิดความไม่พอใจขึ้น</p>	<p>- อุทยานฯ ทำการดูแลรักษาอุทยานฯ ได้ดี ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่เน้นการดูแลโบราณสถานที่เป็นสิ่งปลูกสร้าง โดย อุทยานฯ มีการดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในอุทยานฯ รักษาความปลอดภัยได้ดี</p> <p>- หน่วยงานอื่นทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากกว่า เช่น ททท. อพท. มีงบประมาณจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว</p> <p>- อุทยานฯ ควรพัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวโดยใช้ประโยชน์ต่อยอดในพื้นที่อุทยานให้กว้างขวางกว่าปัจจุบัน</p>	<p>- อุทยานฯ พัฒนาและดูแลอุทยานฯ โดยชุมชนช่วยปกป้องและอนุรักษ์โบราณสถาน แม้ไม่เห็นหรือเข้าใจผลประโยชน์ของพื้นที่อยู่อาศัยในการเป็นแหล่งมรดกโลก หากต้องการจัดกิจกรรมใดในพื้นที่อุทยานฯ ชุมชนสามารถขออนุญาตจากอุทยานฯ ได้</p>

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
การติดตามและประเมินผลการจัดการอุทยานฯ	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ กำลังจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พ.ศ. 2561-2565 แต่มีความล่าช้าในการจัดทำแผนซึ่งคาดว่าจะเสร็จในปี พ.ศ. 2563 และยังไม่ได้จัดสรรงบประมาณตามแผนแม่บทฯ - กรมศิลปากรไม่มีนโยบายการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้อำนวยการอุทยานฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ ยังใช้ประโยชน์อุทยานฯ ด้านการท่องเที่ยวน้อย ควรพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้ประโยชน์ต่อยอดในพื้นที่อุทยานให้กว้างขวางกว่าปัจจุบัน ที่สร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวได้อีก ---อุทยานฯ ควรมีการสื่อความหมายเพิ่มเติม และทำ QR Code 	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ ประสบปัญหาบ้านเรือนชุมชนทับซ้อนกับเขตพื้นที่อุทยานฯ - ตามกฎหมายฯ หากมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือการก่อสร้างบ้านเรือนใหม่ในพื้นที่อุทยานฯ จะต้องขออนุญาตจากอุทยานฯ ก่อน ชาวบ้านบางส่วนเดือดร้อน โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในกำแพงเมือง
ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการอุทยานฯ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในทางบวก เนื่องจากการท่องเที่ยวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและช่วยสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน - อุทยานฯ มีการจัดพื้นที่เพื่อให้ชาวบ้านได้ขายอาหารและของฝากหรือของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวในเขตอุทยานฯ - ชาวบ้านมีการพัฒนาที่พักแรมโฮมสเตย์ โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่เป็นสินค้าท่องเที่ยวที่ขายได้ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมได้ ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น งานโรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก - ชุมชนมีการจัดนำเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีคฤหบดีท้องถิ่นนำชมและปราชญ์ชาวบ้านเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของกรุงสุโขทัย 	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ ช่วยให้ชาวบ้านมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น เช่น มีการจ้างงานชาวบ้านในการดูแลรักษาและซ่อมแซมบริเวณอุทยานฯ โดยรอบ - อุทยานฯ จัดพื้นที่ให้มีร้านอาหาร ร้านค้า ร้าน OTOP และที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่โดยชาวบ้านเป็นผู้จัด เช่น โฮมสเตย์ - ชุมชนได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและมีโอกาสแนะนำนักท่องเที่ยวเข้าชมตามเส้นทางท่องเที่ยวเที่ยวเมืองสุโขทัยแบบรูจริง

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
ผลต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมและระบบนิเวศโดยรอบ	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ส่งผลดีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมกรมศิลปากรรับผิดชอบดูแลโบราณสถานเป็นหลัก - วัฒนธรรมจังหวัดรับผิดชอบดูแลวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ - อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมหรือเทศกาลประเพณี เช่น งานลอยกระทง ทุกปี - จังหวัดสุโขทัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดงานแสดงมินิแสงเสียง (Mini Light & Sound Performance) ที่เป็นการแสดงการเล่าเรื่องเมืองสุโขทัย 	<ul style="list-style-type: none"> - จังหวัดสุโขทัยร่วมกับหน่วยงานหลายภาคส่วนจัดงานเทศกาลลอยกระทงเป็นประจำทุกปีในเดือนพฤศจิกายน แต่กิจกรรมและเนื้อหาของงานไม่เคยเปลี่ยนแปลง ควรคิดรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมมาให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและสัมผัส - การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการจัดการแสดงมินิแสงเสียงเดือนละครึ่ง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่อุทยานฯ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชมรดกทางวัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านร่วมกันรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ทำลายวัฒนธรรม ดูแลรักษาโบราณสถาน เจดีย์วัดไม่ให้นักท่องเที่ยวปีนป่าย มีการจัดระเบียบร้านค้าต่าง ๆ บริเวณหน้าอุทยานฯ ประชาชนชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เล่าเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น - มีการดักบาตรสะพานบุญที่วัดตระพังทองทุกเช้าเวลา 6.20 น. - ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในงานลอยกระทงโดยการแห่ขบวนพาเหรดด้วยงบประมาณหมู่บ้านและอำเภอจัดขบวน
การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> - อุทยานฯ มีเครือข่ายเป็นกลุ่มโบราณคดีของสำนักศิลปากรที่ 6 - อพท. ได้ช่วยเหลือชุมชนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยได้ตั้งชมรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมืองเก่า เช่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ชมรมโฮมสเตย์ เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ในระดับจังหวัดมีการก่อตั้งสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย สมาชิกประกอบด้วยโรงแรม ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก และมีการจัดตั้งสมาคมท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีการเชื่อมโยงระหว่างกัน - ในระดับชุมชนมีการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านในชุมชนได้ก่อตั้งชมรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอเมืองเก่า เช่น ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมืองเก่าสุโขทัย ชมรมพัฒนาเมืองเก่าชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น แผ่นดินพระร่วง ชมรมกลุ่มโฮมสเตย์ ชมรมภาษา เป็นต้น - ชาวบ้านมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มแกะสลักไม้ กลุ่มสังคโลก เป็นต้น - ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ ยังเป็นสมาชิกของเครือข่ายการท่องเที่ยวต้นแบบของอพท. ทั่วประเทศไทย

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม	อุทยานฯ ได้มีการกำหนดกฎและกติกาการใช้ประโยชน์ในอุทยานฯ เพื่อกระจายผลประโยชน์ที่ตรวจสอบได้ มีการตั้งกองทุนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกันในกลุ่ม มีการกำหนดข้อปฏิบัติของนักท่องเที่ยว	อุทยานฯ เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายเข้าไปใช้ประโยชน์อุทยานฯ โดยไม่ได้ปิดกั้นในการรับผลประโยชน์ โดยการพิจารณาโครงการต่าง ๆ ที่ภาคนำเสนอ เช่น สภาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวจังหวัดสุโขทัยขอทำตลาดทำน้ำรับเสด็จ ซึ่งเดิมชื่อตลาดประสานตามที่ปรากฏในหลักศิลาจารึก อยู่บริเวณวัดพระพายหลวง เพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่มีพื้นที่ทำกิน	แต่ละชมรมจะตั้งกฎระเบียบของชมรม เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เพื่อป้องกันความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ มีการจัดควมทุนเวียนนักท่องเที่ยวในการพักค้าง ในการรับบริการต่าง ๆ การเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การวาดลายปลาบนสังคโลก เป็นต้น

4.2 ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยที่ต่อบัวตฤประสงค์ข้อ 2 คือ ผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย และการสนทนากลุ่มกับชุมชน สรุปได้ดังนี้

4.2.1 ผลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) อันได้แก่ผู้มีส่วนได้เสียทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย รวมทั้งสิ้น 27 คน ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ 14 คน ภาคเอกชน 8 คน และภาคชุมชน 5 คน และการจัดสนทนากลุ่มกับชุมชนโดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม 25 คน

กลุ่มที่ 1 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากภาครัฐ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

1. หน่วยงานมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน และปัญหาและอุปสรรค

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐแสดงความเห็นว่าอุทยานฯ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโบราณสถาน และมีการให้ข้อมูลชุมชนโดยเชิญชุมชนและเทศบาลมาประชุมเข้าร่วมงาน แต่ประชาชนควรมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้คำแนะนำในการจัดการอุทยานฯ แต่อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร ควรเปิดโอกาสให้เทศบาลเพราะมีหน้าที่ดูแลประชาชนในพื้นที่ภายใต้ขอบเขตของการปกครองท้องถิ่น ซึ่งน่าจะปรับตัวเข้าหากันได้ เพราะหากชุมชนมีส่วนร่วมมากเกินไปอาจส่งผลเสีย เช่น การแฝงโฆษณา หรือการขายสินค้า/บริการ ที่อาจรบกวนนักท่องเที่ยว ตัวอย่าง

กิจกรรมที่จัดร่วมกัน เช่น ททท. และภาคเอกชนได้ร่วมกันจัดงานลอยกระทง จัดตลาดทำน้ำรับเสด็จเพื่อให้ชาวบ้านชายของอยู่แล้วในทุกวันเสาร์ จัดการแสดงมินิแสงเสียง เป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐคนที่ 5 (2563) กล่าวว่า “หน่วยงานภาครัฐไม่ได้สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและจัดการอุทยานฯ ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณพื้นที่มาก่อนไม่ได้มีส่วนร่วมหรือเข้าใจในกระบวนการของการรับรองมรดกโลก ทำให้ขาดความรู้สึกภูมิใจในคุณค่าของอุทยานฯ และได้รับผลกระทบจากการออกกฎระเบียบข้อบังคับจากหน่วยงานภาครัฐ ในการห้ามดำเนินการหลายอย่าง เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยในบริเวณอุทยานฯ”

อย่างไรก็ดี กรมศิลปากรกำลังร่างพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับใหม่ ซึ่งจะเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโบราณสถานมากขึ้น โดย

(1) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการและดูแลรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และความสำคัญในระดับชุมชนและระดับท้องถิ่น

(2) กำหนดให้โบราณสถานที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนไว้แล้ว กรมศิลปากรอาจทำ ความตกลงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อมอบหมายให้เป็นผู้อนุรักษ์ คุ้มครอง รักษา และบำรุง โบราณสถานนั้นทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้

(3) กำหนดให้โบราณสถานที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกาศขึ้นทะเบียนแล้ว มีหน้าที่อนุรักษ์ คุ้มครอง รักษา และบำรุงโบราณสถานนั้น รวมทั้งออกข้อบัญญัติเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าชมจากประชาชนได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะประเมินศักยภาพของชุมชนว่าสามารถจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้หรือไม่ โดยใช้เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ อพท. แล้วททท. จะสร้างเนื้อหาการท่องเที่ยว และเลือกกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสม เช่น GenX GenY Gen Baby Boomer เป็นต้น

กรรมการท่องเที่ยวมีการจัดอบรมให้แก่ชุมชน เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism) มัคคุเทศก์น้อย เจ้าบ้านที่ดี เทียบบ้านและเที่ยวอุทยานฯ เป็นต้น

2. ขั้นการได้รับความรู้: ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐส่วนใหญ่เห็นว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่น โครงการเผยแพร่ความรู้ทุกปี 1-2 วัน เรื่องการดำเนินงานทางโบราณคดีของสุโขทัย ประวัติศาสตร์พื้นฐาน ประกวดเรียงความ วาดภาพ เป็นต้น และประชาชนได้รับความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรรมการท่องเที่ยว ททท. และ อพท. ในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมประชุมและจัดบรรยาย ชาวบ้านในชุมชนของเมืองเก่าสุโขทัยตระหนักดีว่าอุทยานฯ มีความสำคัญในแง่คุณค่าทางมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว และช่วยกันอนุรักษ์อุทยานฯ

3. **ขั้นการอนุรักษ์มรดก:** หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากภาครัฐ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐทุกคนแสดงความเห็นว่าอุทยานฯ ได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่าอุทยานฯ ได้ดูแลและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัย เช่น มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย การนำโบราณวัตถุไปจัดเก็บในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง เป็นต้น

4. **ขั้นการสื่อสารข้อมูล:** หน่วยงานที่รับผิดชอบมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน และมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หรือมีการจัดประชาพิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์อุทยานฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐทุกคนเห็นว่า อุทยานฯ มีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน อุทยานฯ มีการจัดทำ Facebook ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แต่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายไม่แน่ใจอุทยานฯ ว่ามีการรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน และคิดว่า กรมศิลปากรมีนโยบายในการอนุรักษ์ฟื้นฟูอุทยานฯ แต่ไม่มีนโยบายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และเป็นอำนาจและดุลยพินิจของหัวหน้าอุทยานฯ แต่ละคนในการรับฟังความคิดเห็นและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยสามารถนำเสนอโครงการต่าง ๆ กับกรมศิลปากรได้ หากกรมศิลปากรเห็นชอบก็สามารถดำเนินการได้และขยายไปพื้นที่อื่น ๆ ได้

กรมศิลปากรกำลังปรับปรุงกฎหมายพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ฉบับใหม่ ซึ่งจะเปิดโอกาสและถ่ายโอนอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโบราณสถานมากขึ้น อปท. ต้องการส่วนแบ่งรายได้จากค่าเข้าชมอุทยานฯ แต่ไม่สามารถอนุรักษ์และฟื้นฟูโบราณสถานได้

ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐคนที่ 4 (2563) กล่าวว่า “ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นอยู่กับระดับของมรดกทางวัฒนธรรมด้วย มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับรองจากองค์การ UNESCO ว่าเป็นมรดกโลกจะถูกประเมินมาตรฐานจากองค์การ UNESCO ทุกๆ 5 ปี ถ้ามีความเสี่ยงในความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น อุทยานฯ ควรเร่งดำเนินการแก้ไข และชุมชนควรมีส่วนร่วมด้วยการจัดทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) หรือมีหน้าที่เป็นกรรมการในคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบแหล่งมรดกโลก”

ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐคนที่ 2 (2563) กล่าวว่า “หากกรมศิลปากรและชาวบ้านมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ชาวบ้านคงได้มีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง และรับประโยชน์จากการเป็นมรดกโลกมากกว่าเดิม และมีการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน เช่น หลักการ PPP (Public-Private Partnership) และทำให้ชาวบ้านเข้าใจเรื่องอนุรักษ์ก็จะประสบความสำเร็จได้”

5. **ขั้นการให้คำปรึกษาหารือ:** ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำปรึกษาหารือเพื่อเป็นประเด็นในการหาทางออกหรือประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐแสดงความเห็นว่าอุทยานฯ ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ขายผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นในท้องถิ่น ส่งเสริมอาชีพในกลุ่มแม่บ้าน และมีการจ้างประชาชนมาทำงานในอุทยานฯ เช่น ชุดสระ ตัดหญ้า

6. **ขั้นการให้คำแนะนำ:** ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และมีอำนาจในการร่วมตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐแสดงความเห็นว่าประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ แต่อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร

7. ชั้นเป็นหุ้นส่วนกัน: หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน ข้อมูลประเด็นปัญหาเพื่อปรับแก้รายละเอียดโครงการ และเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐแสดงความเห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นปัญหา แต่ไม่ถึงขั้นเป็นหุ้นส่วนกับอุทยานฯ อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร

8. ชั้นการเจรจาต่อรอง: หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมเจรจา ต่อรอง และมีอิสระในการตัดสินใจ รวมถึงการได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐแสดงความเห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นปัญหา แต่ไม่ถึงขั้นเป็นหุ้นส่วนกับอุทยานฯ แต่หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจมีความเป็นไปได้เพราะภาครัฐ เริ่มให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจมากขึ้น และกำลังร่างกฎหมายใหม่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโบราณสถานมากขึ้น

9. ชั้นอำนาจเป็นของประชาชน: หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ จัดการตนเองอย่างสูงสุด

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาครัฐเห็นว่าอุทยานฯ ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง อย่างสูงสุด เช่น ประชาชนไม่สามารถคิด วางแผน และดำเนินกิจกรรมหรือโครงการได้ด้วยตนเอง ส่วนราชการ หรือภาครัฐเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย

กลุ่ม 2 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

1. หน่วยงานมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน และปัญหาและ อุปสรรค

ผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชนกล่าวว่า อุทยานฯ ทำหน้าที่ดูแลรักษา อนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณสถาน พัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ ให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับตามกฎหมายได้ดี เช่น การปรับปรุงถนน แก้วฐานราก ตัดหญ้า เก็บใบไม้ ทำความสะอาด เป็นต้น ภาคเอกชนรับรู้ เข้าใจ และคอยปฏิบัติตาม และต้องขออนุญาต อุทยานฯ เมื่อต้องการจัดกิจกรรมในพื้นที่ อุทยานฯ เน้นการอนุรักษ์โบราณสถาน แต่หน่วยงานอื่นทำการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวมากกว่า เช่น ททท. อพท. มีงบประมาณจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ให้สัมภาษณ์แสดง ความเห็นว่าอุทยานฯ ควรเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน และศิลปวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลเอกชนโดยเชิญเอกชนมาประชุมปรึกษาหารือด้วย อุทยานฯ ยังไม่มี นโยบายชัดเจนในการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้ประกอบการภาคเอกชนต้องตัดสินใจเองคิดเองทำเอง

2. ขั้นการได้รับความรู้: ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว ททท. และ อพท. ในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยมีการจัดบรรยาย และช่วยกันอนุรักษ์อุทยานฯ

3. ขั้นการอนุรักษ์มรดก: หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากภาครัฐ เช่น มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์การนำโบราณวัตถุไปจัดเก็บในพิพิธภัณฑ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนแสดงความเห็นว่าอุทยานฯ ได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามีอุทยานฯ ได้ดูแลและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัย เช่น มีการจัดทำโครงการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยของกรมศิลปากร การนำโบราณวัตถุไปจัดเก็บในพิพิธภัณฑรามคำแหง เป็นต้น การสร้างโรงละครกลางแจ้ง อุทยานฯ ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดการสอบถามชุมชนและเอกชน ทำให้ไม่ได้ใช้ประโยชน์เนื่องจากสถานที่ตั้งและรูปแบบของโรงละครไม่เหมาะสมกับสภาพอากาศร้อนของจังหวัดสุโขทัย

4. ขั้นการสื่อสารข้อมูล: หน่วยงานที่รับผิดชอบมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน และมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่า อุทยานฯ มีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน แต่ไม่แน่ใจอุทยานฯ มีการรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนหรือไม่ คิดว่าไม่มีการจัดประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์อุทยานฯ ขาดการสื่อสารแบบสองทาง และการรับฟังเสียงสะท้อนของประชาชนหรือเทศบาลที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5. ขั้นการให้คำปรึกษาหารือ: ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำปรึกษาหารือเพื่อเป็นประเด็นในการหาทางออกหรือประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่าประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำปรึกษาหารือในประเด็นเกี่ยวกับสังคม โดยอุทยานฯ ได้เชิญภาคีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ แต่งานอนุรักษ์ บูรณะซ่อมแซม และจัดการเป็นหน้าที่ของอุทยานฯ และคงไม่มีการปรึกษาหารือกับชุมชน

6. ขั้นการให้คำแนะนำ: ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และมีอำนาจในการร่วมตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ

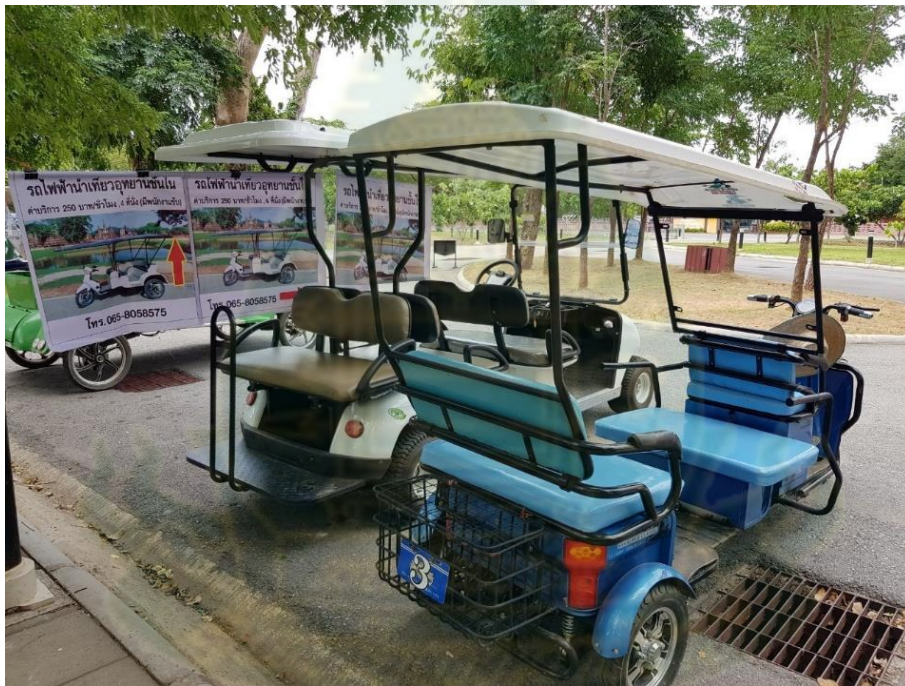
ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่าประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำแนะนำ แต่ไม่แน่ใจว่าชุมชนจะมีอำนาจในการร่วมตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ

7. **ชั้นเป็นหุ้นส่วนกัน:** หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นปัญหาเพื่อปรับแก้รายละเอียดโครงการ และเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อนำไปสู่การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่าประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็น แต่ไม่แน่ใจว่าชุมชนจะได้เป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่อุทยานฯ

8. **ชั้นการเจรจาต่อรอง:** หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เจรจาต่อรอง และมีอิสระในการตัดสินใจ รวมถึงการได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่าอุทยานฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม แต่ไม่มีเจรจาต่อรอง และอิสระในการตัดสินใจ และไม่ได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ เช่น การไม่อนุญาตให้รถสองแถวคอกหมูเข้าไปวิ่งในอุทยานฯ มีแต่รถรางและรถไฟฟ้าของอุทยานฯ ที่อนุญาตให้วิ่งได้ข้างในอุทยานฯ แต่หากนักท่องเที่ยวต้องการขี่จักรยานสามารถเช่ารถจักรยานได้จากชาวบ้าน



ภาพที่ 4.7 รถไฟฟ้าสำหรับนำเที่ยวอุทยานชั้นใน
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

9. **ชั้นอำนาจเป็นของประชาชน:** หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองอย่างสูงสุด

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคเอกชนเห็นว่าอุทยานฯ ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองอย่างสูงสุด เช่น ประชาชนไม่สามารถคิด วางแผน และดำเนินกิจกรรมหรือโครงการได้ด้วยตนเอง ภาครัฐเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย

กลุ่มที่ 3 ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจากภาคชุมชนและผลการสนทนากลุ่มกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ข้อมูลชุมชนในปีพ.ศ. 2465 พบว่าตำบลเมืองเก่ามีบ้านเรือนอยู่รอบชุมชนประมาณ 130 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 23 นามสกุล ปัจจุบันเพิ่มจำนวนเป็น 5,000 หลัง แต่พัฒนาเป็นโฮมสเตย์ได้ 10 หลัง และกำลังส่งเข้าประเมินเพื่อรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์จากกรมการท่องเที่ยว ในพ.ศ. 2534 กรมศิลปากรประกาศว่าพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้รับรองเป็นแหล่งมรดกโลกโดยองค์การ UNESCO ชาวบ้านไม่เข้าใจ แต่ทราบว่าคุณอุทยานฯ มีอำนาจควบคุมพื้นที่และชาวบ้านไม่ได้เสียสิทธิการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่อุทยานฯ แต่ไม่มีการจัดทำโฉนด และเมื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือสร้างบ้านเรือนใหม่ต้องขออนุมัติจากอุทยานฯ ก่อน พื้นที่เขตรอบคูเมืองเป็นพื้นที่อนุรักษ์เข้มข้นที่สุด พื้นที่นอกคูเมืองสามารถจัดทำใบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1) ได้ ซึ่งเอกสารประเภทนี้ไม่ถือเป็นเอกสารที่ราชการออกให้ เป็นแค่เอกสารที่ประชาชนทั่วไปมาแจ้งรัฐว่าได้ครอบครองที่ดินแปลงใดอยู่ เหมือนแจ้งความไว้เป็นหลักฐานลอย ๆ เพียงรับรู้เท่านั้นว่าที่ดินแปลงนี้มีผู้ครอบครอง แต่รัฐก็แค่รับรู้ ไม่ได้รับรองว่าที่ดินแปลงนี้เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้มาแจ้ง โดยประชาชนผู้ครอบครองจะมาแจ้งต่อนายอำเภอไว้ (ตามมาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน) ต่อมามีการโยกย้ายชาวบ้านออกจากบริเวณตระพังเงิน ซึ่งอยู่ในคูเมือง อุทยานฯ ชั้นใน โดยให้ค่าตอบแทนการโยกย้าย/สร้างบ้าน แต่ย้ายมาที่อยู่ใหม่ก็ยังอยู่ในคูเมืองอยู่ดีแถววัดศรีสวย ชาวบ้านรู้สึกว่าการที่อุทยานฯ ได้รับเป็นมรดกโลกทำให้มีกฎระเบียบมากขึ้น และชาวบ้านไม่ได้รับประโยชน์อะไร แต่การปลูกสร้างบ้านยากยิ่งขึ้นเพราะต้องขออนุญาตจากอุทยานฯ ก่อน

ผลการสนทนากลุ่มกับชุมชนพบว่า ผู้อำนวยการอุทยานฯ คนปัจจุบันเปิดให้โอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น มีการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการมากขึ้น ชาวบ้านขอจัดกิจกรรมหรืองานประเพณีในพื้นที่ได้ ชาวบ้านต่อต้านอุทยานฯ น้อยลง และยินดีให้ความร่วมมือกับอุทยานฯ มากขึ้น จากการที่อุทยานฯ สุโขทัยได้รับรองเป็นมรดกโลก ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น เช่น โฮมสเตย์ บ้านพัก ร้านค้า ร้านอาหาร แต่ชาวบ้านที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวบางคนอาจไม่พอใจเพราะนักท่องเที่ยวทำให้รถติด คนแน่นในบางพื้นที่ และจะทำอย่างไรจะกระจายรายได้สู่ชุมชนให้กว้างขวางกว่าเดิม โดยให้นักท่องเที่ยวไม่ใช่เพียงแวะชมโบราณสถาน แต่อยากให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐหลายแห่ง เช่น พาณิชยจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด อพท. ททท. ได้ช่วยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมมากขึ้น ตามแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การทำกิจกรรมฐานเรียนรู้ การเที่ยวชมแหล่งเรียนรู้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแกะสลักไม้สัก การปั้นสังคโลก การเขียนลายปลาสังคโลก การพิมพ์พระ เป็นต้น สำหรับการเข้าอุทยานฯ หากนำนักท่องเที่ยวเข้าไปเดินชมพื้นที่ ชาวบ้านจะเสียค่าธรรมเนียมเข้าชม แต่หากขอเข้าไปไหว้พระในวัดต่าง ๆ ในอุทยาน ก็จะไม่เสียค่าเข้าอุทยานฯ ในการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าชมอุทยานฯ ยังไม่มีนโยบายในการแบ่งปันรายได้แก่ชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือเทศบาลตำบลเมืองเก่า ชาวบ้านในเขตเทศบาลมีรายได้น้อย

ชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็น 12 ชุมชน โดยมีประธานชุมชนเป็นหัวหน้า และชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ บ้าง อยากให้เชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน โดยมีการสอบถาม

ความคิดเห็นของชาวบ้านบ้าง อยากให้ช่วยกันหาแนวทางแก้ปัญหามุมชนได้อย่างไร ชุมชนไม่ได้ปิดกั้นอุทยานฯ แต่ไม่ได้โอกาส อุทยานฯ ยังไม่ก้าวมาหาชุมชน ชุมชนอยากให้ประธานชุมชนได้เป็นกรรมการในการบริหารจัดการอุทยานฯ บ้าง อยากให้อุทยานฯ เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงให้ข้อมูลซึ่งกันและกันบ้าง ให้อุทยานฯ ชี้แจงนโยบายด้านต่าง ๆ บ้าง ยืดหยุ่น ปลดปล่อยและให้อิสระแก่ชาวบ้านบ้าง กรมศิลปากรไม่เหมือนกรมการปกครองของกระทรวงมหาดไทยที่มีนโยบายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดคอยรับฟังความคิดเห็นของประชาชน คอยช่วยแก้ปัญหาชาวบ้านในการแก้ปัญหาความยากจน ชุมชนในสุโขทัยเข้มแข็ง แต่อยากให้มีรายได้เสริมเพื่อความอยู่รอด อีกทั้งชาวบ้านในคูเมืองเดือดร้อนมากเรื่องปัญหาที่อยู่อาศัย เมื่อครอบครัวขยายขึ้น ชาวบ้านจะขอสร้างบ้านใหม่ในบริเวณใกล้เคียงก็ทำด้วยความยากลำบากหรือไม่ได้รับอนุญาตให้สร้างใหม่ ประเด็นนี้เป็นปัญหาสำคัญที่ชาวบ้านไม่สามารถปลูกบ้านหลังที่ 2 ในที่ดิน 2 งานที่ได้รับการจัดสรรให้จากรัฐได้ อันที่จริงกรมศิลปากรควรพิจารณาทำให้เมืองสุโขทัยมีชีวิต (Living Monument) เหมือนเมืองหลวงพระบางของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำหมู่บ้านวิถีไทย ให้ชาวบ้านและโบราณสถานอยู่ร่วมกันได้ กลายเป็นโบราณสถานที่มีชีวิต จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น รวมทั้งการเล่าเรื่องราวของเมืองสุโขทัยที่เป็นบรรพบุรุษของคนไทย ส่งเสริมให้คนไทยมาเที่ยวเมืองสุโขทัย มาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย เรื่องราวของเมืองสุโขทัยมีอะไรที่น่าสนใจจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการสร้างสรรค์และส่งเสริม เช่น หลักศิลาจารึก รอยพระพุทธรูป ราชวงศ์พระร่วง พระเจ้าลิไท ตำนานพระร่วง ขอมดำดิน เมืองละโว้ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องศาสนาพุทธ เช่น การยกฐานะสำนักสงฆ์เป็นวัด การเรียกร้องสิทธิของชาวพุทธ บางวัดเคยมีพระอยู่อาศัยในวัด พอวัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานประวัติศาสตร์ พระอยู่ไม่ได้ วัดกลายเป็นสมบัติของชาติ

1. หน่วยงานมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน และปัญหาและอุปสรรค

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนกล่าวว่า อุทยานฯ เป็นผู้บริหารจัดการอุทยานฯ เอง ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วม แต่ชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน คงจัดการเองไม่ได้ ชุมชนให้ความร่วมมือกับอุทยานฯ และหน่วยงานภาครัฐ อย่างไรก็ตามก็ดี ชุมชนขาดข้อมูลของการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการอุทยานฯ เช่น แต่เดิมอุทยานอนุญาตให้ชาวบ้านหรือรถทัวร์เข้าพื้นที่อุทยานฯ ได้ แต่ต่อมาออกระเบียบห้ามรถส่วนบุคคลและรถทัวร์เข้าอุทยานฯ และเมื่อชาวบ้านเดินเข้าอุทยานฯ ต้องจ่ายค่าเข้าชมอุทยานฯ ทุกคน แม้แต่ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่หากต้องการเข้าออก อุทยานฯ มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบห้ามรถส่วนบุคคลและรถทัวร์เข้าอุทยานฯ แต่ไม่ได้มีการแจ้งหรือประชาสัมพันธ์ชุมชนอย่างเป็นทางการ ชาวบ้านเข้าไปอุทยานฯ จึงรับทราบว่าจะเข้าไม่ได้แล้ว

2. ขั้นการได้รับความรู้: ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนกล่าวว่า ชาวบ้านได้รับความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของอุทยานฯ เป็นอย่างดี มีวิทยากรมาบรรยายให้ชาวบ้าน นักเรียน นักศึกษา ให้รับรู้คุณค่าของอุทยานฯ

3. **ขั้นการอนุรักษ์มรดก:** หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากหน่วยงานภาครัฐ

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนกล่าวว่า อำเภอมีการจัดประชุมทุกเดือนเพื่อชี้แจงผู้ใหญ่บ้าน เทศบาล ประธานชุมชน ถึงการอนุรักษ์ การขุดเจาะ และการปรับปรุงอุทยานฯ และตัวแทนเหล่านี้นำไปแจ้งให้ชาวบ้านได้รับทราบ อุทยานฯ จัดประชุมให้ความรู้เรื่องการก่อสร้างบ้านเรือน ห้ามรुक้าอุทยานฯ และโบราณสถาน มิฉะนั้นจะถูกยึดคืน

เทศบาลมีชุมชนอยู่มากในพื้นที่ จะเชิญอุทยานเข้าร่วมกันจัดการที่ดินที่จะปลูกสร้างบ้าน การขอแบบปลูกบ้าน ของชุมชนต้องขออนุญาตอุทยานฯ ก่อน ไม่ว่าจะเป็นการรื้อถอนเพื่อก่อสร้างใหม่ หรือก่อสร้างใหม่ หรือการทาสีบ้าน

4. **ขั้นการสื่อสารข้อมูล:** หน่วยงานที่รับผิดชอบมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน และมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน หรือมีการจัดประชาพิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์อุทยานฯ

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนกล่าวว่า อุทยานฯ มีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน แต่ไม่มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และไม่มีการจัดประชาพิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานฯ และอุทยานฯ จะเรียกประชุมกับชุมชนปีละ 2 ครั้ง อาจเป็นลักษณะประชุมกับตัวแทนชุมชนเท่านั้น เช่น ประธานชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เพื่อพิจารณาว่าอุทยานฯ กับชาวบ้านจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร

5. **ขั้นการให้คำปรึกษาหารือ:** ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำปรึกษาหารือเพื่อเป็นประเด็นในการหาทางออกหรือประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนกล่าวว่า ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นบ้าง แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ แต่สามารถขออนุญาตจัดกิจกรรมในอุทยานฯ เช่น กลุ่มโฮมสเตย์เคยขอจัดเลี้ยง บริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพราะมีวิวทิวทัศน์สวยงาม แต่ต้องจัดไฟฟ้าเองหลัง 20.00 น. โรงเรียนจัดแสดงดนตรีไทยเพื่อหาเงินมาทำทุนการศึกษา ณ วัดมหาธาตุ ในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ทำให้นักเรียนมีรายได้

6. **ขั้นการให้คำแนะนำ:** ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และมีอำนาจในการร่วมตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ

ผู้ให้ข้อมูลภาคชุมชนคนที่ 4 (2563) กล่าวว่า “ประชาชนควรมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็น คำแนะนำ โดยไม่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ แต่อย่างไร แต่ชุมชนอยากได้การมีส่วนร่วมในระดับกลาง ๆ คือไม่เข้มงวดจนเกินไป อุทยานมาชี้แจงและสอบถามได้ อยากให้มีโอกาสรับรู้ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงการจัดการ บางครั้งชาวบ้านได้คืบเอาคอก บางครั้งอุทยานฯ แกรงไป การค้าขายงานลอยกระทง ชาวบ้านบางที่ตั้งร้านเยอะเก็นไป บดบังโบราณสถาน”

7. **ขั้นเป็นหุ้นส่วนกัน:** หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประเด็นปัญหาเพื่อปรับแก้รายละเอียดโครงการ และเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อนำไปสู่การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคชุมชนกล่าวว่าอุทยานฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมบ้าง แต่ไม่มีอิสระในการตัดสินใจ และไม่ได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ เพราะไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ชุมชนไม่ได้คาดหวังมาก แต่อยากให้มีการพูดคุยกันบ้าง เพื่อปรับมุมมองเข้าหากัน มีส่วนร่วมมากขึ้นและได้รับการมอบ

อำนาจบ้าง แต่ชุมชนไม่ได้ต้องการให้เปลี่ยนกฎหมาย เช่น เจ้าหน้าที่ ช่าง มาปรึกษาหารือกัน อะไรที่เอื้อต่อกันได้ ควรเอื้อต่อกันหรืออะลุ่มอล่วย ชุมชนอยากเห็นภาพความร่วมมือกัน อยากให้กรมศิลปากรมองชุมชนว่าอยากอนุรักษ์ ไม่อยากทำลายโบราณสถาน แต่การอนุรักษ์จะสำเร็จชุมชนและอุทยานฯ ต้องร่วมมือกัน

8. ชั้นการเจรจาต่อรอง: หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เจรจาต่อรอง และมีอิสระในการตัดสินใจ รวมถึงการได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคชุมชนเห็นว่าอุทยานฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เจรจาต่อรอง แต่ไม่มีอิสระในการตัดสินใจ และไม่ได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ

9. ชั้นอำนาจเป็นของประชาชน: หน่วยงานที่รับผิดชอบเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองอย่างสูงสุด

ผู้ให้สัมภาษณ์ภาคชุมชนกล่าวว่าอุทยานฯ ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองอย่างสูงสุด เช่น ประชาชนไม่สามารถวางแผนและดำเนินกิจกรรมหรือโครงการได้ด้วยตนเอง กรมศิลปากรเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย

4.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน
วิเคราะห์ข้อมูลแบบ Triangulation ของผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม สังเคราะห์และสรุปสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ดังนี้



ตารางที่ 4.2 สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ
อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ข้อ 2

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
<p>- การได้รับความรู้</p> <p>- การอนุรักษ์มรดก</p> <p>- การสื่อสารข้อมูล</p>	<p>- อุทยานฯ ได้เปิดโอกาสให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโบราณสถาน และมีการให้ข้อมูลชุมชนโดยเชิญชุมชนและเทศบาล มาประชุมเข้าร่วมงาน แต่ประชาชนควรมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้คำแนะนำในการจัดการอุทยานฯ แต่อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร</p> <p>- กรมศิลปากรควรเปิดโอกาสให้เทศบาลเพราะมีหน้าที่ดูแลประชาชนในพื้นที่ภายใต้ขอบเขตของการปกครอง ซึ่งน่าจะปรับตัวเข้าหากันได้ เพราะหากชุมชนมีส่วนร่วมมากเกินไปอาจส่งผลเสีย เช่น การแฝงโฆษณา หรือการขายสินค้า/บริการ ที่อาจรบกวนนักท่องเที่ยว</p> <p>- ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดร่วมกัน เช่น จังหวัด อุทยานฯ ททท. และภาคเอกชน ได้ร่วมกันจัดงานลอยกระทง จัดตลาดทำน้ำรับเสด็จเพื่อให้ชาวบ้านขายของอยู่แล้วในทุกวันเสาร์ จัดการแสดงมินิแสงเสียง เป็นต้น</p> <p>- กรมศิลปากรกำลังร่างพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุฯ ฉบับใหม่ ซึ่งจะเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโบราณสถานมากขึ้น</p>	<p>- อุทยานฯ ทำหน้าที่ดูแลอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณสถาน พัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ ให้เป็นไปตามกฎระเบียบข้อบังคับตามกฎหมายภาคเอกชนรับรู้ เข้าใจ และคอยปฏิบัติตาม และต้องขออนุญาตอุทยานฯ เมื่อต้องการจัดกิจกรรมในพื้นที่</p> <p>- อุทยานฯ ควรเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม และมีการให้ข้อมูลเอกชนโดยเชิญเอกชนมาประชุมปรึกษาหารือด้วย</p> <p>- อุทยานฯ ยังไม่มีนโยบายชัดเจนในการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกผู้ประกอบการภาคเอกชนต้องตัดสินใจเองคิดเองทำเอง</p> <p>- ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</p> <p>- อุทยานฯ ได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่าอุทยานฯ ได้ดูแลและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัย</p>	<p>- อุทยานฯ เป็นผู้บริหารจัดการอุทยานฯ เอง ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วม แต่ชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน คงจัดการเองไม่ได้</p> <p>ชุมชนให้ความร่วมมือกับอุทยานฯ และหน่วยงานภาครัฐ</p> <p>- ชาวบ้านได้รับความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของอุทยานฯ เป็นอย่างดี แต่ชาวบ้านเข้าอุทยานฯ ต้องเสียค่าเข้าชม</p> <p>- อุทยานฯ จัดประชุมให้ความรู้เรื่องการก่อสร้างบ้านเรือน ห้ามรื้อกล้าโบราณสถาน มิฉะนั้นจะถูกยึดคืน</p> <p>- เทศบาลปกครองชุมชนในพื้นที่จะเชิญอุทยานฯ เข้าร่วมกับจัดการที่ดินที่จะปลูกสร้างบ้าน การขอแบบปลูกบ้านของชุมชนต้องขออนุญาตอุทยานฯ ก่อน ไม่ว่าจะเป็นการรื้อถอนเพื่อก่อสร้างใหม่ หรือก่อสร้างใหม่ หรือการทาสีบ้าน</p> <p>- ประชาชนมีโอกาสร่วมให้ความเห็นบ้าง แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการอุทยานฯ แต่สามารถขออนุญาตจัดกิจกรรมในอุทยานฯ</p>

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

สาระหลัก	ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคชุมชน
<p>- การให้คำปรึกษาหารือ</p> <p>- การให้คำแนะนำ</p> <p>- การเป็นหุ้นส่วน</p> <p>- การเจรจาต่อรอง</p> <p>- การจัดการตนเอง</p>	<p>- ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ประชาชนได้รับความรู้จากอุทยานฯ เรื่องการดำเนินงานทางโบราณคดีของสุโขทัย ประวัติศาสตร์พื้นฐาน และประชาชนได้รับความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว ททท. และ อพท. ในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยาน</p> <p>- อุทยานฯ ได้ดำเนินการให้ประชาชนได้รับรู้ว่าอุทยานฯ ได้ดูแลและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสุโขทัย และมีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน เช่น การจัดทำ Facebook ของอุทยานฯ</p> <p>- กรมศิลปากรมีนโยบายในการอนุรักษ์ฟื้นฟูอุทยานฯ แต่ไม่มีนโยบายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นอำนาจและดุลยพินิจของหัวหน้าอุทยานฯ</p> <p>- ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ แต่อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร</p>	<p>- ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและคำปรึกษาหารือในประเด็นเกี่ยวกับสังคม โดยอุทยานฯ ได้เชิญภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดงานเทศกาลประเพณีต่างๆ แต่งานอนุรักษ์และจัดการเป็นหน้าที่ของอุทยานฯ และคงไม่มีการปรึกษาหารือกับชุมชน และไม่มีการจัดประชาพิจารณ์ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>- อุทยานฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม แต่ไม่มีการเจรจาต่อรอง และอิสระในการตัดสินใจ และไม่ได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ</p> <p>อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่อุทยานฯ</p>	<p>- อุทยานฯ มีการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในชุมชน แต่ไม่มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และไม่มีการจัดประชาพิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานฯ และอุทยานฯ จะเรียกประชุมกับชุมชนปีละ 2 ครั้ง อาจเป็นลักษณะประชุมกับตัวแทนชุมชนเท่านั้น เช่น ประธานชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เพื่อพิจารณาว่าอุทยานฯ กับชาวบ้านจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร</p> <p>- อุทยานฯ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมบ้าง แต่ไม่มีอิสระในการตัดสินใจ และไม่ได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ เพราะไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ชุมชนไม่ได้คาดหวังมาก แต่อยากให้มีการพูดคุยกันบ้าง เพื่อปรับมุมมองเข้าหากัน มีส่วนร่วมมากขึ้น และได้รับการมอบอำนาจบ้าง แต่ชุมชนไม่ได้ต้องการให้เปลี่ยนแปลงกฎหมาย</p>

ผลการตอบแบบสอบถามและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการแจกแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้เสียจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน และประชาชนในหมู่ 2 และ หมู่ 10 ที่อาศัยในเขตอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2 ได้แก่ ผลการศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของชุมชน สรุปผลออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.3 จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n=104)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	39	37.50
หญิง	65	62.50
2. อายุ		
20-30 ปี	19	18.30
31-40 ปี	14	13.50
41-50 ปี	34	32.70
51-60 ปี	20	19.20
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป	17	16.30
3. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	22	21.20
มัธยมศึกษา	33	31.70
ปริญญาตรี	30	28.90
สูงกว่าปริญญาตรี	19	18.20
4. อาชีพ		
พนักงานเอกชน	23	22.10
ข้าราชการ	25	24.00
เจ้าของกิจการ	13	12.50
แม่บ้าน	10	9.60
เกษตรกร	27	26.00
ไม่มีงานทำ/เกษียณอายุราชการ	6	5.80

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปโดยการหาจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งนำเสนอในตารางที่ 4.3 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 62.50) มากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 37.50) ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 32.70) อายุระหว่าง 51-60 ปี (ร้อยละ 19.20) อายุระหว่าง 20-30 ปี (ร้อยละ 18.30) อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 16.30) และอายุ 31-40 ปี (ร้อยละ 13.50) ตามลำดับ ด้านการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 31.70) ปริญญาตรี (ร้อยละ 28.90) ประถมศึกษา (ร้อยละ 21.20) และสูงกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 18.20) ตามลำดับ

ด้านอาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพข้าราชการ (ร้อยละ 24.00) พนักงานเอกชน (ร้อยละ 22.10) เกษตรกร (ร้อยละ 26.00) เจ้าของกิจการ (ร้อยละ 12.50) แม่บ้าน (ร้อยละ 9.60) และไม่มีงานทำ/เกษียณอายุราชการ (ร้อยละ 5.80) ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(n = 104)

ประเด็นการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	M	SD	แปลผล
1. อุทยานฯ มีการวางแผน วางกฎระเบียบข้อบังคับ และจัดทำแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว	3.82	0.83	มาก
2. อุทยานฯ มีการปฏิบัติตามแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว	3.78	0.81	มาก
3. อุทยานฯ มีการค้นหาปัญหาและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการจัดการอุทยานฯ ที่เกิดขึ้น	3.67	0.79	มาก
4. อุทยานฯ มีการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น	3.57	0.92	มาก
5. อุทยานฯ มีการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว	4.01	0.98	มาก
6. อุทยานฯ มีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานและผลกระทบตามแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว	3.65	0.86	มาก
7. อุทยานฯ มีมาตรการในการควบคุมมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว	3.81	0.95	มาก
8. อุทยานฯ มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม	4.09	1.03	มาก
9. การจัดการอุทยานฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของพื้นที่	3.70	1.14	มาก
10. การจัดการอุทยานฯ ช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชน	3.76	1.18	มาก
11. อุทยานฯ ช่วยสร้างงานและการมีอาชีพเสริมให้ชุมชน	3.76	1.15	มาก
12. การจัดการอุทยานฯ ทำให้ประชาชนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น	3.60	1.15	มาก
13. การจัดการอุทยานฯ ทำให้มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืน	3.97	1.04	มาก
14. การจัดการอุทยานฯ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่เป็นแก่นแท้ของแหล่งท่องเที่ยว	3.86	0.99	มาก
15. การจัดการอุทยานฯ ทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรอบ	3.73	1.08	มาก
16. การจัดการอุทยานฯ ทำให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย	3.40	1.09	ปานกลาง

ประเด็นการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย	M	SD	แปลผล
17. อุทยานฯ สนับสนุนการจัดตั้งข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ในรูปแบบองค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาคและท้องถิ่น โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ	3.32	1.05	ปานกลาง
18. อุทยานฯ สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนโดยการเพิ่มความรู้และทักษะในด้านการจัดการและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม	3.51	1.04	มาก
รวม	3.72	1.00	มาก

รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 3.72$) และมีค่าเฉลี่ยรายด้านเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ระดับมาก คือ อุทยานฯ มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม ($M = 4.09$) อุทยานฯ มีการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ($M = 4.01$) การจัดการอุทยานฯ ทำให้มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืน ($M = 3.97$) การจัดการอุทยานฯ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่เป็นแก่นแท้ของแหล่งท่องเที่ยว ($M = 3.86$) อุทยานฯ มีการวางแผน วางกฎระเบียบ ข้อบังคับ และจัดทำแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว ($M = 3.82$) อุทยานฯ มีมาตรการในการควบคุมมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว ($M = 3.81$) อุทยานฯ มีการปฏิบัติตามแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว ($M = 3.78$) การจัดการอุทยานฯ ช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชน ($M = 3.76$) อุทยานฯ ช่วยสร้างงานและการมีอาชีพเสริมให้ชุมชน ($M = 3.76$) การจัดการอุทยานฯ ทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรอบ ($M = 3.73$) การจัดการอุทยานฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของพื้นที่ ($M = 3.70$) อุทยานฯ มีการค้นหาปัญหาและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการจัดการอุทยานฯ ที่เกิดขึ้น ($M = 3.67$) อุทยานฯ มีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานและผลกระทบตามแผนพัฒนาอุทยานฯ เพื่อการท่องเที่ยว ($M = 3.65$) การจัดการอุทยานฯ ทำให้ประชาชนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น ($M = 3.60$) อุทยานฯ มีการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ($M = 3.57$) และอุทยานฯ สนับสนุนพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนโดยการเพิ่มความรู้และทักษะในด้านการจัดการและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ($M = 3.51$) ตามลำดับ และระดับปานกลาง คือ การจัดการอุทยานฯ ทำให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ($M = 3.40$) และอุทยานฯ สนับสนุนการจัดตั้งข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ในรูปแบบองค์กรหรือคณะกรรมการระดับชาติ ภูมิภาคและท้องถิ่น โดยให้องค์กรมีขอบเขตความสามารถในการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระภายใต้กรอบที่ตอบสนองความจำเป็นในการจัดการแต่ละระดับ ($M = 3.32$) ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว

(n = 104)

ประเด็นการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยฯ	M	SD	แปลผล
1. ภาครัฐมีการอธิบายให้ชุมชนเข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ	3.44	0.90	มาก
2. ประชาชนในชุมชนได้รับความรู้จากภาครัฐในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม	3.62	0.85	มาก
3. ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากภาครัฐ	3.80	0.85	มาก
4. ภาครัฐมีการให้ข้อมูลด้านการจัดการอุทยานฯ แก่ประชาชนในชุมชน	3.48	0.86	มาก
5. ภาครัฐมีการรับฟังความคิดเห็นด้านการจัดการอุทยานฯ ของประชาชนในชุมชน	3.49	0.99	มาก
6. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและให้คำปรึกษาหารือ	3.34	1.03	ปานกลาง
7. ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และมีอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ	3.20	1.02	ปานกลาง
8. ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นปัญหาเพื่อวางแผนรายละเอียดโครงการ	3.20	1.18	ปานกลาง
9. ประชาชนในชุมชนเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การมีอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ	2.98	1.00	ปานกลาง
10. ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม เจรจาต่อรอง และมีอิสระในการตัดสินใจ	2.74	1.01	ปานกลาง
11. ประชาชนในชุมชนได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง	2.60	1.01	น้อย
12. ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในอุทยานฯ ด้วยตนเองอย่างสูงสุด	2.59	0.89	น้อย
รวม	3.21	0.98	ปานกลาง

รายละเอียดของผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($M = 3.21$) และมีค่าเฉลี่ยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ระดับมาก คือ ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากภาครัฐ ($M = 3.80$) ประชาชนในชุมชนได้รับความรู้จากภาครัฐในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของอุทยานฯ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ($M = 3.62$) ภาครัฐมีการรับฟังความคิดเห็นด้านการจัดการอุทยานฯ ของประชาชนในชุมชน ($M = 3.49$) ภาครัฐมีการให้ข้อมูลด้านการจัดการอุทยานฯ แก่ประชาชนในชุมชน ($M = 3.48$) และภาครัฐมีการอธิบายให้ชุมชนเข้าใจถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานฯ ($M = 3.44$) ตามลำดับระดับปานกลาง คือ ประชาชนในชุมชนมีโอกาสได้ร่วมให้ความเห็นและให้คำปรึกษาหารือ ($M = 3.34$) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูลประเด็นปัญหาเพื่อวางแผนรายละเอียดโครงการ ($M = 3.20$) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น คำแนะนำ และมีอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ ($M = 3.20$) ประชาชนในชุมชนเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การมีอำนาจร่วมกันในการตัดสินใจ ($M = 2.98$) และประชาชนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม เจรจ่าต่อรอง และมีอิสระในการตัดสินใจ ($M = 2.74$) และระดับน้อย คือ ประชาชนในชุมชนได้รับมอบอำนาจการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ($M = 2.60$) และประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในอุทยานฯ ด้วยตนเองอย่างสูงสุด ($M = 2.59$) และ ตามลำดับ

ส่วนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson Product-Moment Correlation Coefficients) ซึ่งนักวิจัยได้กำหนดเกณฑ์และการแปลความหมายของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันแต่ละระดับ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540) ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ระดับความสัมพันธ์
0.00	ไม่มีมีความสัมพันธ์กัน
0.01-0.20	มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ
0.21-0.40	มีความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ
0.41-0.60	มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง
0.61-0.80	มีความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างสูง
0.81-1.00	มีความสัมพันธ์ในระดับสูง

ตารางที่ 4.6 ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว
กับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (โดยภาพรวมในแต่ละกลุ่ม)

การมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย	การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน		
	R	Sig. (2-tailed)	ระดับความสัมพันธ์
ไม่มีส่วนร่วมหรือการสื่อสารทางเดียว	.585**	.000	ปานกลาง
ให้ข้อมูลความคิดเห็น หรือการสื่อสาร 2 ทาง	.548**	.000	ปานกลาง
ให้อำนาจตัดสินใจ หรือการมอบอำนาจ	.331**	.001	ค่อนข้างต่ำ

** ระดับนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01(2-tailed)

จากตารางที่ 4.6 พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยระดับการไม่มีส่วนร่วมหรือการสื่อสารทางเดียว (ข้อ 1-4) และระดับการให้ข้อมูลความคิดเห็นหรือการสื่อสารสองทาง (ข้อ 5-8) มีทิศทางในทางบวกและมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง ($r = .585, .548$) ตามลำดับ ขณะที่ระดับการให้อำนาจตัดสินใจหรือการมอบอำนาจให้จัดการด้วยตนเอง (ข้อ 9-12) มีทิศทางในทางบวกและมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r = .331$)

ตารางที่ 4.7 ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว (ในภาพรวม)

		การจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	การมีส่วนร่วมในการจัดการ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
การจัดการอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย เพื่อการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน	Pearson		
	Correlation	1	.526**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	104	104
การมีส่วนร่วมในการ จัดการอุทยาน ประวัติศาสตร์สุโขทัย	Pearson		
	Correlation	.526**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	104	104

** ความสัมพันธ์อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกในระดับปานกลาง ($r = .526$)

กล่าวโดยสรุป จากผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่า ในเรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรมศิลปากรกำหนดนโยบายและจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัยให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2519 โดยดำเนินการสำรวจ ขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาเมืองโบราณสุโขทัย ซึ่งเป็นแผนงานสงวนรักษา อนุรักษ์ และซ่อมแซมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมและพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบอุทยาน อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้พัฒนา คูแล และอนุรักษ์โบราณสถานโดยได้รับความร่วมมือจากชุมชน โดยเน้นการอนุรักษ์และจัดการด้านกายภาพ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และรักษาความปลอดภัยในอุทยานฯ การจัดการอุทยานฯ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนในทางบวกและส่งผลดีต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M = 3.72$) แต่อุทยานฯ ยังใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยและไม่กว้างขวางเท่าที่ควร จึงควรร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไป

สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สัมพันธ์กับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า อุทยานฯ มีการให้ความรู้ด้านคุณค่าและความสำคัญของอุทยานเพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโบราณสถาน และ แต่ไม่ได้มีนโยบายในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและจัดการอุทยานฯ ทำให้ชุมชนขาดความรู้สึกรักภูมิใจในคุณค่าความเป็นมรดกโลกของอุทยานฯ ประชาชนมีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้คำแนะนำในการจัดการอุทยานฯ ในระดับหนึ่ง แต่อำนาจในการตัดสินใจในการจัดการอุทยานฯ อยู่ที่กรมศิลปากร ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.21$) สำหรับผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยระดับการไม่มีส่วนร่วมหรือการสื่อสารทางเดียว (ข้อ 1-4) และระดับการให้ข้อมูลความคิดเห็นหรือการสื่อสารสองทาง (ข้อ 5-8) มีทิศทางในทางบวกและมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง ($r = .585, .548$) ตามลำดับ ขณะที่ระดับการให้อำนาจตัดสินใจหรือมอบอำนาจให้จัดการตนเอง (ข้อ 9-12) มีทิศทางในทางบวกและมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r = .331$) อย่างไรก็ตาม กรมศิลปากรกำลังปรับปรุงพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งจะเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานมากขึ้น

4.3 ผลการจัดทำ Online Education Resources เรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3 คือ ผลการจัดทำ Online Education Resources เรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวซึ่งเป็นรายการเรื่อง Sustainable Heritage Tourism Management and Community Involvement of Sukhothai Historical Park, Thailand มีความยาวประมาณ 20 นาที แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังแสดงในภาคผนวก 7 ดังนี้



ตอนที่ 1 นำเสนอความเป็นมาและรายละเอียดของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย



ตอนที่ 2 นำเสนอแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน



ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

เนื้อหาสาระของแต่ละตอน มีดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมาและรายละเอียดอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

Sukhothai was one of the capital cities of Thailand during 13th and 14th centuries in Sukhothai Province in north central Thailand. Sukhothai, meaning 'dawn of happiness', was the cradle of civilization, where Thai art and architecture developed into what is known as the Sukhothai style, influenced mainly by Khmer and Singhalese styles. Characteristics for the Sukhothai style are the lotus bud stupa/chedi and statues of a walking Buddha, the clothing draped around the body.

Sukhothai province is most famous for its historical city of Sukhothai, founded by King Sri-Intaratit. The province's temples and monuments have been well restored and the historic town of Sukhothai and associated historic towns of Sri Satchanalai and Kamphaeng Phet were declared a UNESCO World Heritage Site in 1991.

Sukhothai Historical Park was classified as a historical heritage that attracts a lot of cultural tourists every year. Heritage tourism is defined as “visits by persons from outside the host community motivated by interest in historical, artistic, scientific, lifestyle, or cultural offerings of a community, region, group, or institution”.

The park contains historical ruins of Sukhothai. Sukhothai Historical Park ruins are one of Thailand's most impressive World Heritage sites. The city's walls form a rectangle about 2 km (1.2 mi) east-west by 1.6 km (0.99 mi) north-south. There are 193 ruins on 70 km² (27 sq mi) of land. There is a gate in the centre of each wall. The park comprises the ruins of royal palaces, 26 Buddhist temples, the city gates, walls, moats, reservoir and the water dyke control system of ancient Sukhothai, with an additional 70 sites within a 5-km radius. The ruins are divided into five zones; the central, northern, southern, eastern, and western zones.

The architecture of Sukhothai temples is most typified by the classic lotus-bud *chedi*, featuring a conical spire topping a square-sided structure on a three-tiered base. Some sites exhibit other rich architectural forms introduced and modified during the period, such as bell-shaped Sinhalese and double-tiered Srivijaya *chedi*.

The park is managed and maintained by the Fine Arts Department, Ministry of Culture of Thailand. The protection of the area was first announced in the Royal Gazette on 6 June 1962. The enabling law is the Act on Ancient Monuments, Antiques, Objects of Art and National Museums, B.E. 2504 (1961) as amended by Act (No. 2), B.E. 2535 (1992). UNESCO has

declared the Park a World Heritage Site in 1991. The park welcomes thousands of local and international visitors every year.

Some of the most impressive ruins are inside and outside the city walls. A small electric train runs around the parks, but a bicycle is essential to fully appreciate everything. Electric buggies can also be hired to get around the park.

To operate heritage tourism successfully is not an easy task. A destination with few strategies for conservation and preservation but maximum business goals of exploiting its heritage would gradually lose its core archeological values and cultural identity. On the contrary, those that focus maximum efforts toward conservation are more likely to fail in business management. These economic, social, cultural and environmental challenges requires all related stakeholders to emphasize on sustainable heritage tourism.

To develop sustainable heritage tourism, the host community has been identified as a major key player. Without active participation and involvement from local communities, it would be difficult for heritage tourism managers to establish institutional structures, and to distribute costs and benefits among stakeholder groups in a fair and equitable manner. UNESCO also emphasizes new paradigm for protected cultural sites highlighted more inclusive approach to heritage management and community engagement.

ตอนที่ 2 การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (Sustainable Heritage Tourism Management)

Fine Arts Department has set up policies and master plan to develop Sukhothai Historical Park in 1976. Major park plans included archaeological excavation and conservation cultural heritages for economic and social benefits, and development of the historical park landscape.

After the park has been made a UNESCO World Heritage, Sukhothai Historical Park Authority has formulated more rules and regulations to follow UNESCO requirements. Although the local people in the community helped protect and conserve the archaeological heritages, their understanding of the effect of becoming UNESCO world heritage may be limited. Some issues affect local people ways of life which they partly understand and are aware of those requirements.

The park is preparing for a new master plan for development in 2019-2022. However, Fine Arts Department has no specific policy on community involvement due to limited rules and regulations. The park mainly focuses on conservation of physical aspects of cultural heritages and

safety of the park areas. The level of community involvement depends on the decision of the director of the park. Archaeological sites in the park are major cultural attractions that tourists want to visit. These sites become tourism products that create positive impact on local economy.

Sukhothai Historical Park management has made positive impact upon local economy and contribution by generating extra income and additional jobs for local people in the community. Tourists spend their money on goods and services during his/her trip and stay at Sukhothai Province. Local people have developed some home stays, resorts, guesthouses, and restaurants, to satisfy tourist needs. Tourists also buy some local souvenirs and hand-made products, such as Sungkaloke or celadonware, and Ancient Thai Fabrics. The art of weaving is passed from generation to generation. Some fabrics known as "Teenjok" and hand-woven fabrics are famous textile at present. Sungkaloke pottery is today reproduced by the people of Sukhothai into celadonware as souvenir and home appliances. This involved artistic creation by craftsmen to simulate the art that had made Sukhothai famous in the past. The park has provided some areas in the front of the park for restaurants and souvenir shops managed by local people. Local people have developed some home stays, guesthouses, restaurants, and souvenir or OTOP shops for tourists. Local people have set up Muangkao Community-based Tourism Club to promote truly Sukhothai heritage tourism. The MCBT club has developed some unseen local heritage routes for tourists with young local tour guides.

The private sector stated that the park has succeeded in development and conservation of the park up to an acceptable level. Nevertheless, the park has not yet utilized archaeological heritages in the park for more benefits of tourism development and promotion. Besides, the park encounters land ownership and land title problems with local people in the community who live there before the government announced the area as Sukhothai Historical Park. According to the park conservation rules and regulations, any construction or modification of the existing houses inside Sukhothai Historical Park area is required to ask for park permission. Some residents are not very happy about the conditions which make it harder for their family to live together in the same area.

Regarding social impact, Sukhothai Historical Park management has created positive social and cultural impact upon cultural conservation and restoration of the world heritages, particularly on tangible aspects, while provincial culture office is responsible for intangible aspects of heritages. Sukhothai Historical Park together with other related agencies organize a major festive event every year for Loy Kratong Festival. According to Thai folklore, the Loy Krathong Festival was originated in Sukhothai. The word 'loy' means to float and a 'krathong' is a small raft or basket. The candle and

incense sticks are lit in a krathong and a wish is made before the krathong is placed on the nearest stretch of water. The purpose of Loy Krathong is to pay homage to the Lord Buddha and the water goddess. It is believed that the krathong carries away bad luck. Events in Sukhothai are held over a number of days with a day-time parade, and a night-time illumination of the ruins as well as light and sound show. Fireworks and sky lanterns feature alongside the floating of krathongs and the Noppamas beauty contests. Sukhothai College of Dramatic Arts provides education and training music and dancing for performers for light and sound show.

In addition, Sukhothai Provincial authority and TAT organize Mini Light and Sound Show at the park on occasional basis. The show aims to showcase the glorious history and culture of this ancient Thai capital as the source of national heritage – the Thai alphabet, the magical Loy Krathong celebration, firm foundation of Buddhism, fine Teen Chok cloth, ancient chinaware and King Ramkhamhaeng the Great, who reigned over Sukhothai's golden age during the 13th century.

There are other agencies that are responsible for tourism promotion, such as Tourism Authority of Thailand (TAT), Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (DASTA). They receive some budget from the government to develop and promote tourism. However, the park should plan for tourism development in order to expand economic gain of the park to local people. New heritage tourism routes should be created. More interpretation signs and media should be developed as well as QR Code for tourist information.

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (Level of Community Involvement)

Arnstein's Ladder of citizen participation model (1969) emphasizes on citizen participation activities from the lowest to the highest, as the rungs of the ladder and partnership as the ultimate goal of most citizen participation processes. The participation levels fall into three general categories. These categories are non-participation, tokenism, and citizen participation.

(1) Non-participation means that there is either no citizen involvement or only little citizen involvement within a process.

(2) Tokenism is citizen participation that is often one-way communication where the organizers provide information about the project and obtain feedback from citizens that is virtually not taken into account in the decision making process.

(3) Actual citizen participation is a two-way process where there is an exchange of information between organizers and participants where both groups are involved in the decision making process.

From the lowest level of participation, Sukhothai Historical Park raises public awareness and educates local people about the preservation of cultural heritages in their community. The park further asks stakeholders and local people to discuss organizing local events, such as Loy Krothong Festival, but not conserving and managing the heritage of the park. Moreover, local people may share their ideas or ask permission about organizing cultural activities or events around the park.

For a higher level of participation, the Fine Arts Department is revising the Act on Antiquities, Antiques, Artifacts and National Museum B.E. 2505 in order to provide an opportunity for a local authority to participate at a higher level in heritage management. Furthermore, the park organizes a meeting with local people twice a year through local representatives, such as a community president, members of municipal council, and a village headman.

Nevertheless, local community had less authority to participate in Sukhothai Historical Park management. The final decision of heritage planning management is upon the director of the park and the Director-General of the Fine Arts Department.

In conclusion, Sukhothai Historical Park Authority has managed the park for conservation and preservation efficiently with some local participation. However, in order to manage and promote the park as a cultural tourism heritage more successfully and sustainably, all related stakeholders should work together and allow local community to participate in some management decisions. One possible way is to set up a joint committee consisting of public sector, private sector, local administration and local community. Such committee should be responsible for heritage tourism management, promotion of intangible assets of the park, and creation of continued programs of tourist activities for all year round. As a result, more active participation and involvement from local communities would help manage the park as a world historical heritage sustainably for the years to come.